

KANCELARIA
SENATU

BIURO ANALIZ
I PETYCJI

Kształcenie zawodowe w Finlandii, Francji, Luksemburgu i Niemczech

Opracowania
tematyczne

OT-694

WARSZAWA 2024

© Copyright by Kancelaria Senatu, Warszawa 2024

Biuro Analiz i Petycji

Dyrektor – Agata Karwowska-Sokolowska

tel. 22 694 94 32, fax 22 694 94 28,

e-mail: Agata.Karwowska-Sokolowska@senat.gov.pl

Wicedyrektor – Danuta Antoszkiewicz

tel. 22 694 93 21,

e-mail: Danuta.Antoszkiewicz@senat.gov.pl

Dział Analiz i Opracowań Tematycznych

tel. 22 694 92 04, fax 22 694 94 28

Opracowanie graficzno-techniczne

Biuro Edukacji, Promocji i Wydawnictw

Dział Wydawniczy

Kancelaria Senatu

kwiecień 2024

Barbara Górską

Kształcenie zawodowe w Finlandii, Francji, Luksemburgu i Niemczech

Wstęp

Informacja dotyczy zagadnień związanych z kształceniem zawodowym w zakresie wstępnego kształcenia zawodowego oraz kształcenia zawodowego na poziomie szkoły średniej w Finlandii, Francji, Luksemburgu i Niemczech¹.

Opracowanie zostało sporządzone w oparciu o dane Europejskiego Centrum Rozwoju Szkolenia Zawodowego (CEDEFOP), Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OBWE), a także Sieci Informacji o Edukacji w Europie (Eurydice) oraz dodatkowych materiałach i źródłach dostępnych publicznie. Ponadto przeanalizowano dane statystyczne Eurostatu dotyczące kształcenia zawodowego wybranych państw. Dokonano kwerendy opracowań dotyczących tematyki kształcenia zawodowego oraz stron internetowych unijnych instytucji zaangażowanych we wspieranie procesu kształcenia zawodowego w Unii Europejskiej.

Przedstawione w niniejszej informacji zagadnienia dotyczą systemów kształcenia zawodowego i ich charakterystyki. W informacji przedstawiono także zmiany wprowadzane w systemach kształcenia zawodowego w ciągu ostatnich lat oraz dane statystyczne dotyczące kształcenia zawodowego.

Kształcenie zawodowe obejmuje szeroki zakres kwalifikacji: wstępne kształcenie i szkolenie zawodowe na poziomie szkoły średniej, ustawiczne kształcenie i szkolenie zawodowe dla dorosłych oraz kształcenie i szkolenie zawodowe na poziomie wyższym. W ostatnich latach oferta programów kształcenia i szkolenia zawodowego stała się bardziej zróżnicowana, ze względu na znaczenie uczenia się przez całe życie i potrzeby zmieniającego się rynku pracy, w szczególności transformacji ekologicznej i cyfrowej².

1 Niniejsza informacja została przygotowana na zlecenie pani senator Joanny Sekuły, wiceprzewodniczącej Komisji Praw Człowieka i Praworządności.

2 <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2022/en/comparative-report/chapter-4.html#notes-ref-98>

Zgodnie z zaleceniami Rady Europejskiej z dnia 24 listopada 2020 r. w sprawie kształcenia i szkolenia zawodowego na rzecz zrównoważonej konkurencyjności, sprawiedliwości społecznej i odporności „Wysokiej jakości i innowacyjne systemy kształcenia i szkolenia zawodowego zapewniają ludziom umiejętności przydatne w zatrudnieniu, rozwoju osobistym i aktywności obywatelskiej, (...) pomagają im dostosować się do dwójakiej transformacji – cyfrowej i ekologicznej – i wprowadzać ją w życie, radzić sobie w obliczu sytuacji nadzwyczajnych i wstrząsów gospodarczych, a jednocześnie wspierają wzrost gospodarczy i spójność społeczną. W ten sposób dostarczają ludziom umiejętności pomagające zdobyć lub stworzyć miejsca pracy, na które jest zapotrzebowanie na rynku pracy. Skuteczne polityki w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego mają zasadnicze znaczenie dla osiągnięcia celu, który został zapisany w art. 145 TFUE, zakładającego wspieranie wysokiego poziomu kwalifikacji i wyszkolenia pracowników i ich zdolności do dostosowywania się oraz rynków pracy reagujących na zmiany gospodarcze”³. Rozpoczęty 20 maja 2023 r. Europejski Rok Umiejętności ma właśnie na celu wsparcie realizacji polityk dotyczących kształcenia i szkolenia zawodowego w zakresie niedoborów wykwalifikowanych pracowników w Unii Europejskiej i wzmocnienia strategii UE w zakresie rozwoju umiejętności, która pomoże przekwalifikować pracowników, koncentrując się na umiejętnościach w zakresie technologii cyfrowych i ekologicznych⁴.

I. Kształcenie zawodowe w Finlandii

Kształcenie zawodowe w Finlandii jest bardzo pozytywnie postrzegane przez opinię publiczną, cieszy się dużą popularnością i dobrą reputacją. Uważa się, że kwalifikacje zawodowe oferują dobre perspektywy kariery, są dobrze dostosowane do potrzeb rynku pracy i odgrywają znaczącą rolę w zmniejszaniu bezrobocia⁵.

Zarządzanie systemem kształcenia zawodowego w Finlandii jest zdecentralizowane – politykę w obszarze kształcenia zawodowego formułuje Ministerstwo Edukacji i Kultury⁶ – określa ono ogólne cele kształcenia i szkolenia zawodowego oraz ramę kwalifikacji zawodowych.

3 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:32020H1202\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:32020H1202(01))

4 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-year-skills-2023_pl

5 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/key_figures_on_vocational_education_and_training_in_finland_o.pdf

6 <https://okm.fi/en/frontpage>

Ministerstwo przyznaje także licencje instytucjom świadczącym usługi edukacyjne. Natomiast Fińska Narodowa Agencja Edukacji⁷ – określa krajowe wymagania dotyczące kwalifikacji zawodowych. Ponadto Agencja prowadzi rejestr przyjęć uczniów do szkół zawodowych. Administrowanie szkołami jest prowadzone głównie przez władze lokalne⁸.

W Finlandii, oświata jest finansowana ze środków publicznych⁹ – 30% dotacji pochodzi z budżetu centralnego, a 70% z budżetów władz lokalnych¹⁰. Wraz z nowelizacją ustawy o finansowaniu zadań oświatowych i kulturalnych (532/2017)¹¹, która weszła w życie z początkiem 2018 r., ustanowiono jeden spójny system finansowania dla wszystkich programów kształcenia zawodowego, także w szkołach prywatnych. 50% przyznanej dotacji zależy od liczby uczniów w danej szkole; 35% dotacji uzależniona jest od liczby uzyskanych przez uczniów w danym roku kwalifikacji zawodowych; 15% finansowania przyznawane jest za „efektywność” szkoły, czyli za odpowiednie przygotowanie ucznia do zatrudnienia i ewentualnej kontynuacji kształcenia. Środki przyznawane są w oparciu o informacje zwrotne zarówno od uczniów, jak i od pracodawców¹². Ma to na celu zachęcenie szkół do odpowiedniego

7 Fińska Narodowa Agencja Edukacji jest instytucją państwową, odpowiedzialną za wczesną edukację i opiekę nad dziećmi, edukację przedszkolną, podstawową, ogólną i zawodową na poziomie szkoły średniej, a także za kształcenie i szkolenie dorosłych. Oferuje egzaminy językowe, finansuje i organizuje szkolenia dla nauczycieli i innych pracowników w dziedzinie edukacji oraz odpowiada za uznawanie zagranicznych kwalifikacji.

8 <https://www.oph.fi/en/about-us/tasks>

9 Tylko 2% uczniów objętych obowiązkiem szkolnym uczęszcza do szkół prywatnych, które są również finansowane ze środków publicznych.

10 Cedefop (2019). Vocational education and training in Finland: short description. Luxembourg: Publications Office.

11 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/opetus_ja_kulttuuritoimen_rahoitus_2018.pdf

12 Od 2020 r. informacje na temat efektywności kształcenia danej placówki są gromadzone dwukrotnie, na początku nauki i na końcu, gdy uczący wykaże się wszystkimi umiejętnościami i kompetencjami niezbędnymi do uzyskania świadectwa kwalifikacji. Uczniowie oceniają elastyczność czasu rozpoczęcia nauki i indywidualnego programu nauczania oraz otrzymane wsparcie i wskazówki. Na koniec studiów uczniowie przekazują informacje zwrotne dotyczące: organizacji nauki, jakości otrzymanego wsparcia przez nauczycieli, uczenia się w miejscu pracy, relacji między uczniami a pracownikami, pozyskanych umiejętności w zakresie przedsiębiorczości oraz gotowości do życia zawodowego i ewentualnie dalszych studiów. W roku akademickim 2019/20 studenci i absolwenci stwierdzili, że są zadowoleni z możliwości elastycznego rozpoczęcia studiów z wykorzystaniem dopasowanego indywidualnie planu zajęć (ocena 4.3 w skali 1-5) oraz że wcześniejsze studia, doświadczenie zawodowe oraz inna wiedza i umiejętności były analizowane w zróżnicowany sposób (ocena 4.1). Studenci stwierdzili, że otrzymali wystarczające instrukcje i wskazówki, aby

(uwzględniającego potrzeby pracodawców) doboru kierunków kształcenia oraz zapewnienia uczniom kształcenia na odpowiednio wysokim poziomie umożliwiającym kontynuację nauki.

Szkołom przydzielane są również środki na realizację celów strategicznych (maksymalnie 4% całego dofinansowania), które mają wspierać rozwój placówek. Przyznane środki można wykorzystać na projekty krajowe wpływające na rozwój kształcenia zawodowego, konkursy umiejętności i rozwój sieci szkół¹³.

Organizatorem kształcenia i szkolenia zawodowego mogą być władze lokalne, samorządowe spółdzielnie, fundacje lub inne zarejestrowane stowarzyszenia lub spółki skarbu państwa¹⁴.

Łącznie w Finlandii istnieje 145 instytucji kształcenia i szkolenia zawodowego. Obecnie około 70% szkół realizujących program kształcenia zawodowego jest prywatnych (fundacje lub spółki z ograniczoną odpowiedzialnością – z udziałem jednostek samorządu), a 24% jest własnością władz gminnych, pozostałe 6% to jednostki państwowe lub należące do władz lokalnych. Jest to znacznie mniej w porównaniu z 2006 r., ponieważ fińskie Ministerstwo Edukacji zachęcało szkoły do dobrowolnych fuzji (miało to zapewnić, wszystkim placówkom prowadzącym kształcenie zawodowe wystarczającą liczbę personelu oraz środki na prowadzenie działalności edukacyjnej)¹⁵.

Statystyki dotyczące kształcenia zawodowego¹⁶

- 68% wszystkich uczniów szkół średnich II stopnia w Finlandii kształci się w programach kształcenia zawodowego, co stanowi odsetek wyższy niż średnia krajów OECD wynoszący 44%.
- 37% osób w wieku 25-34 lat deklaruje, iż posiada wykształcenie zawodowe.

postępować zgodnie z planem (ocena 4.2), a zadania zawodowe, które zrealizowali, odpowiadały zadaniom zawodowym w realnym życiu zawodowym (ocena 4.4). Nauczanie i wskazówki były wysokiej jakości (ocena 4.3), a uczniowie otrzymali wystarczające informacje zwrotne na temat rozwoju ich wiedzy i umiejętności (4.0). Studenci byli zadowoleni z edukacji i szkoleń, które otrzymali (ocena 4.38 – 80% respondentów, zarówno młodych, jak i dorosłych studentów).

13 Cedefop (2019). Vocational education and training in Finland: short description. Luxembourg: Publications Office.

14 Ibidem.

15 Ibidem.

16 OECD (2023), "Finland", in *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/e66718fb-en>

- Stopa bezrobocia osób w wieku 25-34 lat z zawodowym wykształceniem średnim II stopnia wynosi 7,1%, natomiast wśród osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym 11,6%.
- Chociaż kwalifikacje na poziomie szkoły średniej II stopnia są często minimalnym osiągnięciem potrzebnym do skutecznego uczestnictwa w rynku pracy, niektóre osoby nadal kończą edukację bez takich kwalifikacji. W Finlandii 9 % osób wieku 25-34 lat nie uzyskało kwalifikacji na poziomie szkoły średniej II stopnia. W państwach OECD odsetek ten wynosi 14%.
- W Finlandii 43% osób w wieku 25-64 lat ma wykształcenie wyższe, co stanowi niewiele mniejszy odsetek niż w przypadku osób z wykształceniem średnim II stopnia lub policealnym – 46%.
- W 2020 roku Finlandia przeznaczyła na edukację 5,4% PKB, z czego 27% przeznaczano na szkolnictwo podstawowe, 21% na szkolnictwo średnie I stopnia, 23% na szkolnictwo średnie II stopnia i 29% na studia licencjackie, magisterskie i doktoranckie. W 2020 r. państwa OECD wydały na edukację średnio 5,1% PKB.

Schemat kształcenia zawodowego

W Finlandii po przedłużeniu w 2021 roku obowiązku szkolnego do 18 roku życia wszyscy uczniowie, którzy ukończyli 6-letnią szkołę podstawową (ISCED 1)¹⁷ i 3-letnie gimnazjum (ISCED 2), muszą kontynuować naukę w szkole średniej II stopnia – liceum ogólnokształcącym (ISCED 3) lub średniej szkole zawodowej (ISCED 354)¹⁸.

Po ukończeniu gimnazjum uczniowie mają możliwość przed rozpoczęciem nauki w liceum ogólnokształcącym lub szkole zawodowej ukończyć dodatkowy rok nauki. Uczniowie wybierający taką możliwość mają okazję poprawić oceny na świadectwie lub rozpocząć przygotowania do nauki w szkole zawodowej i zdobycia doświadczenia zawodowego¹⁹.

17 Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Edukacji (ISCED) to instrument służący porównywaniu danych statystycznych i wskaźników dotyczących edukacji w skali międzynarodowej, na podstawie uzgodnionych na poziomie międzynarodowym, ujednoczonych definicji. ISCED 0 – edukacja przedszkolna, USCED 1 – szkolnictwo podstawowe, ISCED 2 – szkolnictwo średnie I stopnia, ISCED 3 – szkolnictwo średnie II stopnia, ISCED 4 – szkolnictwo policealne, ISCED 5 – szkolnictwo wyższe, krótki cykl, ma na celu zapewnienie uczenia wiedzy zawodowej, ISCED 6 – studia licencjackie, ISCED 7 – studia magisterskie, ISCED8 – studia doktoranckie.

18 <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/finland/organisation-education-system-and-its-structure>

19 Cedefop (2019). Vocational education and training in Finland: short description.

Rekrutacja uczniów do ogólnokształcących szkół średnich odbywa się głównie na podstawie ocen na świadectwie ukończenia gimnazjum, natomiast kryteria rekrutacji do zawodowych szkół średnich obejmują również doświadczenie zawodowe oraz, ewentualnie, wyniki egzaminów wstępnych i sprawdzianów predyspozycji²⁰.

Rekrutacja na wszystkie programy kształcenia zawodowego jest elastyczna i przeprowadzana w trybie ciągłym. Kandydat składa wniosek o przyjęcie bezpośrednio do wybranej placówki o dowolnej porze roku. Ponadto, podania można składać za pośrednictwem elektronicznego systemu wiosną i jesienią każdego roku.

Nauka w średnich szkołach zawodowych, podobnie jak szkołach podstawowych i gimnazjach, jest bezpłatna, a po przedłużeniu obowiązku szkolnego prawie wszystkie materiały dydaktyczne są również bezpłatne. Nauka w nich trwa trzy lata²¹.

System kształcenia zawodowego nie przewiduje egzaminów końcowych. Po pozytywnym ukończeniu wszystkich przedmiotów uczeń otrzymuje dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe. Istnieje także możliwość otrzymania potwierdzenia posiadania wybranych kwalifikacji na podstawie ukończenia tylko wybranych przedmiotów.

Kształcenie zawodowe w Finlandii odbywa się na trzech poziomach:

- początkowym (ISCED 354),
- dodatkowym (ISCED 354),
- uzupełniającym/specjalizacja (ISCED 454).

Początkowe programy zawodowe na poziomie szkoły średniej II stopnia trwają 3 lata i są przeznaczone dla ludzi młodych, którzy mogą nie mieć żadnego doświadczenia zawodowego oraz dla dorosłych, którzy na przykład nie mają formalnych kwalifikacji lub chcą je zdobyć. Dodatkowe i uzupełniające/specjalistyczne programy zawodowe (ustawiczne kształcenie i szkolenie zawodowe) są przeznaczone dla dorosłych, którzy doświadczenie zawodowe zazwyczaj już posiadają.

Uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe na poziomie początkującym uprawnia do kontynuowania nauki na uczelni wyższej – politechnice lub uniwersytecie (rekrutacja odbywa się na podstawie wyników egzaminu organizowanego przez uczelnie wyższe).

W 2022 r. 50% absolwentów gimnazjów rozpoczęło naukę w ogólnokształcącej szkole średniej, 38% w zawodowej szkole średniej, a 1,4% nie

Luxembourg: Publications Office.

20 J. Pułka, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, *W stronę fińskiej edukacji – inspiracje dla kształcenia studentów kierunków nauczycielskich*.

21 <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/finland/upper-secondary-and-post-secondary-non-tertiary-education>

kontynuowało nauki na poziomie średnim. 0,7% kontynuowało naukę, która nie prowadziła do uzyskania kwalifikacji, na przykład w ramach modułów nauczania w szkołach ludowych²².

W średniej szkole zawodowej uczniowie mają możliwość uzyskania świadectwa w zakresie ponad stu zawodów z następujących dziedzin²³:

- nauki humanistyczne i oświata;
- kultura;
- nauki społeczne, biznes i administracja;
- nauki o Ziemi;
- technologia, przekaz informacji i transport;
- zasoby naturalne i środowisko;
- usługi w zakresie opieki społecznej i zdrowia, sport;
- turystyka, żywienie i gospodarstwo domowe.

Rozwój kompetencji w systemie kształcenia zawodowego w Finlandii na przykładzie kwalifikacji związanych z opieką nad końmi i zarządzaniem stajnią²⁴:

1. Początkowe kwalifikacje zawodowe w zakresie opieki nad końmi i zarządzania:

Absolwenci wykonują codzienne zadania związane z utrzymaniem stajni i opieką nad końmi oraz są w stanie wykonywać podstawowe zadania związane z opieką nad końmi, (pielęgnacja kopyt i sprzętu). Oprócz podstawowych kompetencji w tej dziedzinie, posiadają specjalistyczne umiejętności do pracy jako stajenny lub instruktor jazdy konnej. Zawód uzyskany w ramach kształcenia zawodowego w zakresie opieki nad końmi i zarządzania to stajenny i instruktor jazdy konnej.

2. Dodatkowe kwalifikacje zawodowe w zakresie opieki nad końmi i zarządzania:

- świadczenie usług związanych z końmi (zawód: mastalerz);
- świadczenie usług w zakresie hodowli koni (zawód: mastalerz);
- świadczenie usług masażu koni (zawód: masażysta koni);
- kowalstwo (zawód: kowal);
- produkcja sprzętu (zawód: producent sprzętu);
- nauka jazdy konnej (zawód: instruktor jazdy konnej);

22 <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/finland/upper-secondary-and-post-secondary-non-tertiary-education>

23 <https://zawodowcy.org/wp-content/uploads/2013/09/Raport-szkolnictwo-zawodowe-w-Finlandii.pdf>

24 Cedefop (2019). Vocational education and training in Finland: short description. Luxembourg: Publications Office.

- szkolenie i trenowanie koni wierzchowych (trener młodych koni wierzchowych);
 - świadczenie usług szkoleniowych w zakresie wyścigów zaprzęgów (zawód: trener kłusaków).
3. Specjalizacja zawodowa w zakresie opieki nad końmi i zarządzania:
- zarządzanie działalnością stajni (zawód: główny stajenny);
 - praca w charakterze specjalisty w zakresie kowalstwa (zawód: kowal);
 - zarządzanie sportami jeździeckimi (zawód: menedżer sportów jeździeckich);
 - nauczanie jazdy konnej (zawód: instruktor jazdy konnej).

W fińskim systemie szkolnictwa zawodowego dużą wagę przywiązuje się do nauki języków obcych oraz mobilność uczniów. Wielu uczniów wyjeżdża aby doskonalić swoje umiejętności za granicę. Praktyki za granicą trwają około 6 tygodni. W ciągu ostatnich 10 lat rocznie wyjeżdżało 11-13% uczniów – głównie do Niemiec i Hiszpanii²⁵.

W 2015 r. 80% uczniów szkół zawodowych uczyło się dwóch języków oprócz języka ojczystego, 4% uczyło się trzech języków obcych, a 12% uczyło się tylko jednego języka obcego. Najpopularniejsze języki nauczane w fińskich szkołach zawodowych to angielski (nauczany we wszystkich szkołach), niemiecki (54% szkół), rosyjski (51% szkół), hiszpański (49% szkół) i francuski (43%)²⁶. Oprócz języków urzędowych fińskiego i szwedzkiego (oraz języka Sámi w wybranych regionach) nauczanie całego programu kształcenia może być także prowadzone w języku obcym.

W Finlandii standardy kwalifikacji²⁷ są opracowywane przez Fińską Narodową Agencję Edukacji we współpracy z przedstawicielami pracowników, osób samozatrudnionych i pracodawców.

Każda kwalifikacja ma określoną liczbę punktów kompetencji (odpowiednik ECVET²⁸, wymienionych we wszystkich dyplomach/certyfikatach)²⁹:

- a) 180 dla początkowych kwalifikacji zawodowych;

25 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/key_figures_on_vocational_education_and_training_in_finland_o.pdf

26 Ibidem.

27 Krajowe standardy kwalifikacji zawodowych określają wymagane kompetencje, zasady oceny i sposób wykazywania się posiadanymi kompetencjami.

28 Europejski system transferu osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym. Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 czerwca 2009 r. w sprawie ustanowienia europejskiego systemu transferu osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym (ECVET). Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, C 155, 8.7.2009.

29 Cedefop (2019). Vocational education and training in Finland: short description. Luxembourg: Publications Office.

- b) 120/150/180 dla wyższych kwalifikacji zawodowych;
- c) 160/180/210 dla specjalistycznych kwalifikacji zawodowych.

Czas potrzebny do uzyskania danej kwalifikacji zależy od wyborów dokonywanych przez uczącego się i sposobu zdobywania wiedzy.

Program kształcenia podzielony jest na nauczanie przedmiotów zawodowych zależnych od wybranego zawodu (obowiązkowych, fakultatywnych oraz fakultatywnych wybranych przez szkołę) oraz naukę przedmiotów wspólnych dla wszystkich uczniów bez względu na wybrany zawód takich jak: komunikacja, matematyka i przedmioty ściśle oraz kształcenie obywatelskie.

Uczestnictwo w kształceniu praktycznej nauki zawodu w miejscu pracy jest planowane indywidualnie dla każdego ucznia zaraz po przyjęciu do szkoły (tzw. plan rozwoju kompetencji osobistych). Przepisy prawa nie określają minimalnego limitu godzin kształcenia w miejscu pracy. Czas trwania nauki różni się w zależności od ustalonego planu. Wprowadzony w 2018 r. obowiązek ustalania planu rozwoju kompetencji osobistych miał na celu poprawę organizacji kształcenia zawodowego oraz zaspokojenie indywidualnych potrzeb edukacyjnych uczniów. Plan jest sporządzany bezpłatnie przez nauczyciela lub doradcę zawodowego przedstawiciela wybranej branży i ucznia. Zawiera informacje na temat niezbędnych form wsparcia ucznia w zakresie np. języków obcych, matematyki i umiejętności informatycznych. W razie potrzeby plan jest aktualizowany w trakcie trwania nauki³⁰.

Praktyczna nauka zawodu odbywa się głównie w zakładach pracy choć w wyjątkowych przypadkach może być również organizowana w szkołach i odbywa się w formie³¹:

- praktyk – uczniowie nie pozostają w stosunku pracy z firmą, w której szkolenie się odbywa. Taka forma praktyki oferowana jest zarówno w szkołach średnich w szkoleniu początkowym, jak i szkołach policealnych. Uczniowie nie otrzymują wynagrodzenia za wykonywaną pracę, a pracodawcy nie otrzymują rekompensaty za przeprowadzone szkolenie. Firmy jednak chętnie rekrutują pracowników wśród uczniów odbywających praktykę. Szkolenie może być również realizowane za granicą, np. ramach programu Erasmus+.
- staży – uczniowie zawierają z pracodawcą pisemną umowę o pracę na czas określony (stażysta, musi mieć ukończone co najmniej 15 lat). Czas pracy wynosi co najmniej 25 godzin tygodniowo.

30 Ibidem.

31 Ibidem.

Staże zawodowe są stosowane głównie w szkolnictwie zawodowym dodatkowym i specjalistycznym. Jeśli firma jest w stanie zrealizować cały program kształcenia, nie ma potrzeby, aby uczeń uczęszczał do szkoły. Uczniowie sami znajdują przedsiębiorstwa gdzie odbywają staże. Pracodawca nie ma obowiązku zatrudnienia stażysty po zakończeniu okresu szkolenia. Pracodawca wypłaca praktykantowi wynagrodzenie zgodnie z odpowiednim układem zbiorowym za okres szkolenia w miejscu pracy. Za czas nauki teoretycznej zawodu, uczący się otrzymują świadczenia socjalne, takie jak dietyienne i dodatki na zakwaterowanie oraz koszty podróży. Szkoła wypłaca rekompensatę za koszty szkolenia poniesione w miejscu pracy na podstawie wzajemnej umowy. Średnia rekompensata szkoleniowa waha się między 100 do 200 EUR miesięcznie za początkowe kształcenie zawodowe i między 10 a 100 EUR miesięcznie za kontynuację kształcenia zawodowego.

Zmiany w systemie kształcenia zawodowego

Ustawa o kształceniu i szkoleniu zawodowym³² z 11 sierpnia 2017 r. weszła w życie 1 stycznia 2018 r. Główne założenia reformy:

- jedna ustawa o kształceniu i szkoleniu zawodowym: kształcenie i szkolenie zawodowe dla młodzieży i dorosłych zostało uregulowane w tych samych ramach prawnych;
- wprowadzono licencję na prowadzenie programów kształcenia zawodowego;
- wprowadzono elastyczny harmonogram procesu rekrutacji;
- wprowadzono bardziej przejrzysty i dopasowany do rynku pracy zakres kwalifikacji;
- wprowadzono indywidualny plan rozwoju kompetencji dla wszystkich uczniów;
- zróżnicowanie form praktycznej nauki zawodu (praktyki, staże);
- wprowadzono jeden spójny system finansowania kształcenia i szkolenia zawodowego na poziomie ponadgimnazjalnym.

Celem reformy z 2018 r. było zmodernizowanie kształcenia zawodowego poprzez stworzenie systemu opartego na kompetencjach i zorientowanego na potrzeby rynku pracy oraz poprawa jego wydajności. Zgodnie z założeniami autorów reformy, w przyszłości życie zawodowe

32 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170531>

będzie wymagało nowych kompetencji, jednocześnie dostępne będą mniejsze środki finansowe na zapewnienie edukacji, dlatego też zarządzający systemem kształcenia i szkolenia zawodowego muszą, zdaniem autorów ustawy, szybciej reagować na zmiany gospodarcze, demograficzne aby dostosować system edukacji do potrzeb rynku pracy³³.

Od ponad dekady czynniki społeczno-ekonomiczne, takie jak skutki recesji gospodarczej, zmiany demograficzne – starzejące się społeczeństwo, zwiększyły potrzebę lepszego dopasowania oferty programów kształcenia zawodowego do potrzeb rynku. W rezultacie, rząd fiński podjął działania mające na celu określenie umiejętności zawodowych, które będą pożądane przez pracodawców na rynku pracy w przyszłości.

Na poziomie krajowym to Fińska Narodowa Agencja ds. Edukacji, opracowuje długoterminowe (ponad 10 lat) prognozy dotyczące zatrudnienia (prognozy jakościowe³⁴ i ilościowe³⁵). Agencja jest wspierana przez Forum Przewidywania Umiejętności, które zostało utworzone w 2017 roku i składa się z grupy koordynującej, grupy prognozującej (przedstawiciele pracodawców, pracowników, przedstawiciele instytucji organizujących kształcenie zawodowe, administracji oświatowej, kadry nauczycielskiej i naukowców) i sieci ekspertów.

Przewidywaniem potrzeb rynku pracy w skali regionu zajmują się Rady Regionalne, które planują także liczbę miejsc dla uczniów w szkołach zawodowych.

Przed reformą z 2018 r. wymagania dotyczące standardów kwalifikacji były aktualizowane co 5 do 10 lat. Mogły być również aktualizowane w razie potrzeby, częściowo lub kompleksowo. Od 2018 r. aktualizacja standardów kwalifikacji stała się procesem ciągłym, opartym na zmieniających się potrzebach na rynku pracy.

Standardy kwalifikacji są opracowywane pod kierownictwem Fińskiej Narodowej Agencji Edukacji we współpracy z pracodawcami, pracownikami i przedstawicielami oświaty. Osoby samozatrudnione są również reprezentowane w tym procesie w dziedzinach, w których samozatrudnienie jest powszechne.

33 Cedefop (2019). Vocational education and training in Finland: short description. Luxembourg: Publications Office.

34 Opracowano projekt VOSE dotyczący przyszłych kompetencji i umiejętności. Celem tego projektu było stworzenie modelu procesu przewidywania potrzeb w zakresie kompetencji i umiejętności zawodowych w przyszłości (w perspektywie 10-15 lat). Wiedza ta może być wykorzystywana w planowaniu programów nauczania i opracowywaniu treści edukacyjnych.

35 Opracowano Model Mitenna służący do przewidywania długoterminowego (około 15 lat) zapotrzebowania ilościowego na odpowiednio wykwalifikowaną siłę roboczą.

Fińska Narodowa Agencja Edukacji powołuje komitety, których celem jest budowanie poszczególnych standardów kwalifikacji zawodowych. Są to trójstronne organy składające się z przedstawicieli pracodawców, pracowników, nauczycieli i osób prowadzących własną działalność.

Powołany w czerwcu 2023 r. premier Finlandii Petterieg Orp ogłosił główne założenia programowe nowego rządu m.in. w obszarze edukacji, w tym szkolnictwie zawodowym. Cele w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego obejmują: zwalczanie przedwczesnego kończenia nauki, promowanie praktyk zawodowych i umów stażowych oraz różnych form wsparcia uczniów w nauce, zwiększenia liczby godzin kształcenia i szkolenia zawodowego w języku angielskim. Program przewiduje również restrukturyzację finansowania kształcenia zawodowego, a także zacieśnienie współpracy między instytucjami zarządzającymi kształceniem zawodowym a biznesem i przemysłem.

II. Kształcenie zawodowe we Francji

We Francji za kształtowanie i realizację polityki oświatowej odpowiada rząd. Taki model organizacji i zarządzania oświatą został wprowadzony w XIX wieku dekretem Napoleona ustanawiającym monopol państwa w sprawach organizacji ustroju szkolnego. Parlament uchwała ustawy, kontroluje działalność rządu i ocenia jego politykę. Instytucją odpowiedzialną za edukację przedszkolną, szkolnictwo podstawowe i średnie jest Ministerstwo Edukacji Narodowej i Młodzieży (*Ministère de l'Éducation nationale et de la Jeunesse*; dalej: Ministerstwo Edukacji). Do zadań francuskiego Ministerstwa Edukacji należy³⁶:

- opracowywanie szczegółowych programów nauczania wszystkich przedmiotów oraz wytycznych dotyczących organizacji i metodyki nauczania (wybór podręczników i metod nauczania należy do decyzji nauczycieli);
- prowadzenie naboru do zawodu nauczycielskiego i organizowanie kształcenia nauczycieli;
- podejmowanie decyzji w sprawie obsady etatów poprzez centralne określanie liczby nauczycieli i pracowników placówek;
- określanie statusu i zasad funkcjonowania szkół;
- problematyka kształcenia i doskonalenia zawodowego;
- przeprowadzanie egzaminów, przyznawanie państwowych kwalifikacji oraz wydawanie świadectw maturalnych (*baccalauréat*).

³⁶ <https://www.education.gouv.fr/l-etat-7712>

We Francji podstawowym aktem prawnym regulującym zagadnienia z obszaru oświaty jest prawo oświatowe, akt prawny nazywany Kodeksem oświaty (*Code de l'éducation*)³⁷.

Za realizację centralnej polityki edukacyjnej odpowiedzialne są na terenie kraju wydziały administracyjne, tzw. akademie (*académies*).

Edukacja we Francji jest bezpłatna. Podręczniki szkolne, a także wszelkie materiały edukacyjne do powszechnego użytku w placówce szkolnej są bezpłatne od poziomu edukacji przedszkolnej do trzeciej klasy szkoły średniej I stopnia.

Ministerstwu Edukacji w roku szkolnym 2022/2023 podlegało 59 650 placówek szkolnych. W 2020 r. programy zawodowe były realizowane w 1 362 (800 publicznych i 562 prywatnych) zawodowych szkołach średnich II stopnia³⁸.

Zgodnie z danymi Ministerstwa Edukacji nakłady finansowe na oświatę w 2021 r. wyniosły we Francji 6,8% produktu krajowego brutto, czyli 168,8 mld euro. 57,1% pochodziło z budżetu centralnego (poszczególnych ministerstw), 23% z budżetów lokalnych oraz 9,4% z przedsiębiorstw, 7,5% wpłaty obywateli, 3,1% z innych źródeł³⁹.

Kształcenie zawodowe we Francji jest obszarem wspólnej odpowiedzialności państwa, regionów i przedstawicieli świata biznesu. Regiony są odpowiedzialne za właściwe planowanie i spójność kształcenia zawodowego na swoich terytoriach. Organizują również poradnictwo zawodowe w szkołach. Ministerstwo Edukacji również jest podmiotem bezpośrednio odpowiedzialnym za kształcenie zawodowe.

Pozostałe ministerstwa odpowiedzialne za sprawy społeczne, rolnictwo, kulturę, obronność, finanse i zdrowie również są zaangażowane w proces kształtowania systemu edukacji zawodowej, m.in. poprzez opracowywanie standardów kwalifikacji kształcenia zawodowego w porozumieniu z przedstawicielami biznesu oraz związkami zawodowymi⁴⁰, a także poprzez określanie regulaminów egzaminacyjnych oraz

37 *Code de l'éducation* (version consolidée au 3 mai 2019), https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071191/

38 <https://www.education.gouv.fr/l-etat-de-l-ecole-2023-379707>

39 <https://www.education.gouv.fr/l-education-nationale-en-chiffres-edition-2023-378943>

40 Narodowa Komisja ds. Negocjacji Zbiorowych, Zatrudnienia i Kształcenia Zawodowego (*Commission nationale de la négociation collective, de l'emploi et de la formation professionnelle*), podlega ministrom odpowiedzialnym za zatrudnienie, kształcenie zawodowe, rolnictwo i zabezpieczenie społeczne. Komisja wydaje opinie na temat projektów aktów prawnych (ustaw, dekretów, rozporządzeń) w zakresie polityki zatrudnienia, poradnictwa, kształcenia i szkolenia zawodowego oraz kształcenia.

przyznawanie dyplomów potwierdzających kwalifikacje zawodowe w dziedzinach należących do ich kompetencji.

Statystyki dotyczące kształcenia zawodowego⁴¹

- We Francji w 2022 r. 42% osób w wieku 25-34 lat deklarowało wykształcenie zawodowe: 30% na poziomie szkoły średniej II stopnia i 12% na poziomie krótkiego cyklu studiów wyższych.
- 11% osób w wieku 25-34 lat nie uzyskało kwalifikacji na poziomie szkoły średniej II stopnia, co jest wynikiem niższym niż średnia OECD (14%).
- Dziewczęta w 2021 r. stanowiły 41% uczniów programów kształcenia zawodowego na poziomie średnim II stopnia. Średnia OECD w tym zakresie wynosi 45%.

Schemat kształcenia zawodowego

Obowiązek szkolny we Francji trwa 12 lat⁴² i podlegają mu uczniowie w wieku od 6 do 18 roku życia.

Szczeble kształcenia objęte obowiązkiem szkolnym to:

- szkoła podstawowa (*école élémentaire*) (ISCED 1) – wiek: 6–11 lat,
- szkoła średnia I stopnia (*collège*) (ISCED 2) – wiek: 11–15 lat,
- szkoła średnia II stopnia (*lycée*) (ISCED 3) – na ogół w wieku 15 lat uczniowie wstępują do liceum ogólnokształcącego i technicznego (*lycée d'enseignement général et technologique*) lub liceum zawodowego (*lycée professionnel*).

Nauka w szkole podstawowej trwa 5 lat. Na zakończenie szkoły nie przeprowadza się egzaminów decydujących o przejściu do szkoły średniej I stopnia. Wszyscy uczniowie mają prawo uczęszczać do szkoły średniej I stopnia, chyba że odpowiedni nauczyciel wyrazi sprzeciw. Nie istnieje także dokument poświadczający ukończenie szkoły podstawowej⁴³.

Szkoła średnia I stopnia (*collège*) przyjmuje uczniów po ostatniej klasie szkoły podstawowej. Przyjęcie do szkoły odbywa się bez egzaminów

41 <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/2b5a2e10-en.pdf?expires=1708430494&id=id&accname=guest&checksum=543EDB580F5ECC25708EC67BA399D51D>

42 We Francji od 2020 r. obowiązek kształcenia wydłużono od 16. do 18. roku życia (ustawa nr 2019-791 z 26 lipca 2019 r.).

43 <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/france/assessment-primary-education>

wstępnych i konkursu świadectw. Kształcenie w niej trwa 4 lata. Już na tym etapie kształcenia oprócz działań edukacyjnych i wychowawczych ważnym elementem polityki edukacyjnej jest poradnictwo pedagogiczno-zawodowe, które we Francji ma długą i bogatą tradycję sięgającą początków XX wieku.

Wszyscy uczniowie szkoły średniej I stopnia objęci są ogólnokrajowym programem „Kierunek Przyszłość”⁴⁴. Celem programu jest umożliwienie każdemu uczniowi stopniowego poznania siebie, zdobywania wiedzy o własnych zainteresowaniach, talentach i potrzebach zawodowych. W trakcie czteroletniej nauki uczniowie pozostają pod stałą i zorganizowaną opieką pedagogów szkolnych i doradców zawodowych. Program „Kierunek Przyszłość” obejmuje rozmowy i konsultacje pedagogiczne, wizyty w różnych instytucjach i zakładach pracy, spotkania i wywiady z przedstawicielami różnych zawodów, całodniowe wizyty w wybranych szkołach średnich II stopnia, regularne wizyty w centrach kształcenia zawodowego, a także co najmniej 10-dniowy staż w wybranym przedsiębiorstwie⁴⁵.

Uczniowie ostatniego roku nauki, na podstawie dotychczasowego dorobku szkolnego oraz własnych doświadczeń i zainteresowań, dokonują wyboru dalszej drogi edukacyjnej. Mogą kontynuować naukę w liceach o profilu ogólnokształcącym, technicznym lub zawodowym. Uczniowie zdecydowani, aby podjąć dalszą naukę w liceum zawodowym mogą zrezygnować z ostatniej klasy szkoły średniej I stopnia o profilu ogólnokształcącym i kontynuować naukę sprofilowanej klasie zawodowej. Jej program skupia się na przybliżeniu uczniom najbardziej popularnych zawodów i sposobach poszukiwania pracy oraz na uczestnictwie w kilku profesjonalnych kursach i szkoleniach zawodowych⁴⁶.

Czteroletnia nauka w szkole średniej I stopnia zakończona jest wieloetapowym pisemnym i ustnym egzaminem państwowym. Uczniowie przystępują do egzaminu pod koniec roku szkolnego.

Po ukończeniu nauki w *collège*'u uczniowie otrzymują świadectwo państwowe, tzw. (*diplôme national du brevet*, DNB). Kontynuowanie nauki w liceum nie jest uzależnione od posiadania świadectwa. Na zakończenie *collège*'u szkoła podejmuje dwie osobne decyzje dotyczące dalszej nauki ucznia: decyzję o przyznaniu świadectwa oraz decyzję o dydaktycznym ukierunkowaniu ucznia. W tej ostatniej bierze się

44 <https://www.education.gouv.fr/bo/15/Hebdo28/MENE1514295A.htm>

45 D. Dziewulak, *Podstawy prawne i organizacja systemu szkolnictwa we Francji z uwzględnieniem wpływu ministra edukacji na działalność szkół publicznych i prywatnych*, Zeszyty Prawnicze BAS.

46 Ibidem.

pod uwagę konkretne umiejętności i zainteresowania ucznia, opinię rodziny i grona pedagogicznego.

Po ukończeniu *collège'u* i uzyskaniu świadectwa ukończenia szkoły uczniowie mają do wyboru 3 następujące ścieżki kształcenia na poziomie szkoły średniej II stopnia (ISCED 3):

- kształcenie ogólnokształcące (*enseignement général*) – przygotowuje uczniów do studiów wyższych;
- kształcenie techniczne (*enseignement technologique*) – przygotowuje uczniów głównie do kontynuowania edukacji na wyższych studiach technologicznych oraz umożliwia uzyskanie: dyplomu technika wyższego stopnia (*brevet de technicien supérieur*, BTS), dyplomu rzemiosła artystycznego (*diplôme des métiers d'art*, DMA) lub dyplomu uniwersyteckiego w dziedzinie technologii (*diplôme universitaire de technologie*, DUT). Absolwenci kształcenia technicznego mają także możliwość ukończenia dodatkowych szkoleń i kontynuowania nauki w *Grande École* lub kontynuowania nauki w celu uzyskania tytułu licencjata, magistra zawodowego oraz inżyniera;
- kształcenie zawodowe (*enseignement professionnel*) – najczęściej prowadzi do rozpoczęcia pracy zawodowej, ale także umożliwia uczniom kontynuowanie nauki na wyższych poziomach kwalifikacji (np. BTS, DUT).

Od wielu lat wśród absolwentów szkół średnich I stopnia największą popularnością cieszą się licea ogólnokształcące i techniczne, które wybiera około 70% uczniów, a szkoły zawodowe – około 30%⁴⁷.

System rekrutacji do liceów bazuje na „rejonizacji”, czyli powiązany został z miejscem zamieszkania ucznia. Warunkiem przyjęcia do placówki jest dostarczenie dyplomu ukończenia szkoły średniej I stopnia wraz z wykazem ocen z ostatniej klasy i opinii końcowej grona pedagogicznego⁴⁸.

Kształcenie ogólnokształcące i techniczne (element systemu kształcenia zawodowego) realizowane jest w liceach ogólnokształcących i technicznych (*lycée d'enseignement général et technologique*). Nauka w liceum trwa 3 lata. Pierwszy rok nauki odbywa się w klasie ogólnokształcącej i technicznej (*classe seconde général et technologique*), a program nauczania jest wspólny dla profilu ogólnego i technicznego. Drugi i trzeci

47 Dane pochodzą z 2023 r. <https://www.education.gouv.fr/1-education-nationale-en-chiffres-edition-2023-378943>

48 D. Dziewulak, *Podstawy prawne i organizacja systemu szkolnictwa we Francji z uwzględnieniem wpływu ministra edukacji na działalność szkół publicznych i prywatnych*, Zeszyty Prawnicze BAS.

rok nauki realizowany jest już zgodnie ze sprofilowanymi programami – ogólnokształcącym i technicznym – odpowiednio prowadzącymi do uzyskania matury ogólnokształcącej (*baccalauréat général*) i matury technicznej (*baccalauréat technologique*). W ramach profilu technicznego uczniowie mają do wyboru osiem profili, a zarazem typów sprofilowanej matury technicznej⁴⁹:

- nauki i techniki laboratoryjne – STL (*sciences et technologies de laboratoire*),
- nauki i techniki zarządzania – STG (*sciences et technologies et de la gestion*),
- nauki i techniki zrównoważonego rozwoju – STI2D (*sciences et technologies de l'industrie et du développement durable*),
- projektowanie i sztuki stosowane – STD2A (*sciences et technologies du design et des arts appliqués*),
- zdrowie i nauki społeczne – ST2S (*sciences et technologies de la santé et du social*),
- muzyka i taniec – TMD (*techniques de la musique et de la danse*);
- hotelarstwo i catering (*baccalauréat hôtellerie*),
- agronomia oraz nauki i technologie dotyczące przyrody ożywionej – STAV (*baccalauréat sciences et technologies de l'agronomie et du vivant*).

Uzyskanie matury ogólnokształcącej, technicznej lub zawodowej uprawnia do podjęcia kształcenia na poziomie pomaturalnym i wyższym, jednakże to matura zawodowa umożliwia, po ukończeniu szkoły, podjęcie pracy w wyuczonym zawodzie. Pracę tę podejmuje ponad 65% absolwentów liceum zawodowego.

W liceach ogólnokształcących i technicznych egzaminy są wieloetapowe i składają się z 12 do 16 egzaminów przedmiotowych i/lub interdyscyplinarnych. W liceach zawodowych uczniowie przystępują do 7 egzaminów, z których co najmniej połowa jest ściśle powiązana z systemem oceny ciągłej ucznia w trakcie roku szkolnego⁵⁰. W 2023 r. największy odsetek uczniów, bo ponad 55%, przystępował do matury ogólnokształcącej, 20% przystąpiło do matury technicznej i 25% do matury zawodowej⁵¹.

49 <https://www.education.gouv.fr/reussir-au-lycee/la-voie-technologique-au-lycee-7574>

50 D. Dziewulak, *Podstawy prawne i organizacja systemu szkolnictwa we Francji z uwzględnieniem wpływu ministra edukacji na działalność szkół publicznych i prywatnych*, Zeszyty Prawnicze BAS.

51 Le baccalauréat 2023: session de juin, Fanny Thomas, Publication de la DEPP, Note d'information MEN, <https://archives-statistiques-depp.education.gouv.fr/accueil-portail.aspx>

Licea zawodowe są to szkoły oferujące kształcenie umożliwiające zdanie matury zawodowej (*baccalaurèat professionnel, BacPro*) lub uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe (*certificat d'aptitude professionnel, CAP*)⁵². Obie ścieżki umożliwiają kontynuację nauki. Na tym poziomie edukacji przede wszystkim dominuje model kształcenia naprzemiennego – połączenie nauki w szkole z nauką w zakładzie pracy.

Uczniowie liceum zawodowego mają do wyboru następujące programy kształcenia:

1. **Program prowadzący do uzyskania matury zawodowej *Bac Pro***⁵³:

- naukę można rozpocząć od razu po ukończeniu ostatniej klasy szkoły średniej I stopnia lub po uzyskaniu innych dyplomów i uprawnień zawodowych;
- kształcenie trwa 3 lata i obejmuje: okres szkolenia w miejscu pracy (od 18 do 22 tygodni rozłożonych na trzy lata szkolenia, w zależności od wybranej specjalności), nauczanie przedmiotów zawodowych (przynajmniej 50% całego programu nauczania)⁵⁴, a także nauczanie przedmiotów ogólnych (język francuski, historia/geografia oraz edukacja obywatelska, matematyka, sztuka użytkowa i kultura artystyczna, języki nowożytny, wychowanie fizyczne, profilaktyka zdrowotna/ochrona środowiska oraz, w zależności od specjalności, ekonomia/zarządzanie lub ekonomia/prawo oraz fizyka/chemia lub drugi język nowożytny);
- program oferuje około 100 specjalności z różnych sektorów przemysłu, gospodarki, ochrony zdrowia, spraw społecznych i sztuki;
- w czasie drugiego roku nauki uczeń wybiera tzw. rodzinę zawodów (1 z 14 grup, na którą składa się od 2 do 10 specjalizacji). Na tym etapie program nauczania składa się z przedmiotów zawodowych wspólnych dla wybranej rodziny zawodów. Dopiero pod koniec 2 roku uczeń wybiera specjalizację i to w ramach niej zdaje maturę;
- tytuł *baccalaureat professionnel* upoważnia do kontynuowania kształcenia zawodowego na uniwersytetach, politechnikach, wyższych szkołach zawodowych oraz wyższych technicach specjalistycznych.

52 Dyplomy zawodowe wydawane przez francuskie Ministerstwo Edukacji podlegają ciągłej ewolucji. Każdego roku na podstawie opinii Komisji Konsultacyjnych reprezentujących poszczególne grupy zawodowe dyplomy są w miarę potrzeb modyfikowane lub uchylane.

53 <https://eduscol.education.fr/1916/le-baccalaureat-professionnel>

54 Cedefop (2022). Vocational education and training in France: short description. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

2. **Kształcenie prowadzące do uzyskania certyfikatu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe**⁵⁵ (*certificat d'aptitude professionnel*, CAP) uzyskuje się bez konieczności zdawania matury. Uczniowie mają do wyboru 180 specjalizacji. Certyfikat można uzyskać po ukończeniu 2-letniej nauki w liceum zawodowym a także poprzez ukończenie kursu zawodowego w centrach kształcenia stażystów⁵⁶ (*le centre de formation d'apprentis* – CFA).
3. **Kształcenie prowadzące do uzyskania dodatkowych specjalistycznych kwalifikacji**⁵⁷
 - Uczniowie, którzy zdali maturę zawodową oraz którzy uzyskali certyfikat potwierdzający kwalifikacje zawodowe mogą ukończyć dodatkowy roczny kurs⁵⁸ (uczniowie mogą wybierać spośród 30 różnych specjalizacji). Kształcenie charakteryzuje się wyraźną naprzemiennością – co najmniej 400 godzin w ciągu jednego roku szkolenia w szkole i od 12 do 18 tygodni szkolenia w zakładzie pracy. Dyplom potwierdzający specjalizację można uzyskać poprzez zdanie egzaminu lub walidację nabytego doświadczenia.
4. **Kształcenie prowadzące do uzyskania certyfikatu rzemiosła artystycznego**⁵⁹ (*brevet des métiers d'artes*). Certyfikat jest dyplomem państwowym w branży rzemiosła artystycznego (20 specjalizacji do wyboru). Kształcenie trwa 2 lata i jest zakończone egzaminem. Program jest przeznaczony dla posiadaczy certyfikatu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe (CAP) w wybranych branżach.

Policealne kształcenie zawodowe

We Francji szkolnictwo policealne zintegrowane jest z placówkami szkolnictwa średniego, wyższego i kształcenia ustawicznego. Szkolnictwo policealne zalicza się do tzw. kształcenia krótkiego (*formation courte*) trwającego 2 lata. Może być ono zorganizowane i prowadzone przez szkoły licealne lub jednostki szkolnictwa wyższego: uniwersytety (*universités*) lub specjalistyczne szkoły wyższe (*école spécialisées*).

55 Ibidem.

56 Organami zarządzającymi CFA są instytucje prywatne (stowarzyszenia, firmy itp.), Izby handlowe lub handlowo-przemysłowe oraz organy publiczne (szkoły średnie itp.). <https://www.education.gouv.fr/le-centre-de-formation-d-apprentis-cfa-creation-fonctionnement-personnels-et-apprentis-2069>

57 <https://eduscol.education.fr/1918/la-mention-complementaire-de-niveau-3>

58 Cedefop (2022). Vocational education and training in France: short description. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

59 <https://eduscol.education.fr/1906/le-brevet-des-metiers-d-art-bma>

Warunkiem przyjęcia do wybranej szkoły jest uzyskanie matury technicznej lub zawodowej. W ramach kształcenia krótkiego można uzyskać⁶⁰:

- wyższy dyplom technika – BTS (*brevet de technicien supérieur*) organizowany jest w ponad 100 różnych specjalnościach, m.in. z zarządzania, sektora przemysłu, informatyki. Program przewiduje element obowiązkowego stażu.
- uniwersytecki dyplom techniczny – DUT (*diplôme universitaire de technologie*) program realizowany jest na 115 uniwersyteckich instytutach technicznych – IUT (*Instituts Universitaires de Technologie*). Instytuty oferują kształcenie w obszarze usług (np. logistyka, transport, handel) i przemysłu (np. przemysł spożywczy, budownictwo przemysłowe, budowa maszyn). Zajęcia trwają od 35 do 40 godzin tygodniowo, podzielone na wykłady, laboratoria i demonstracje. Warunkiem przyjęcia jest dyplomu ukończenia szkoły średniej. Jednak profil matury musi odpowiadać wybranej specjalizacji, o którą ubiega się student. Rekrutacja odbywa się na podstawie wyników w nauce, testów i indywidualnych rozmów kwalifikacyjnych.
- dyplomu uniwersyteckiego w dziedzinie nauk ścisłych i technicznych – DEUST (*diplôme d'études universitaires scientifiques et techniques*)⁶¹. Program obejmuje 4 semestry nauki, w tym 8–10 tygodni obowiązkowych praktyk zawodowych.

Do programów kształcenia policealnego zaliczany jest także program przygotowawczy do Wielkich Szkół⁶² (*classes préparatoires aux grandes écoles*, dalej: CPGE). Klasy przygotowawcze są filiami Wielkich Szkół i najczęściej umiejscowione są przy renomowanych liceach. Warunkiem przyjęcia do CPGE jest bardzo dobry wynik egzaminu maturalnego. Celem dwuletniej nauki jest podniesienie poziomu wiedzy umożliwiającej przygotowanie do zdania egzaminu wstępnego do Wielkiej Szkoły oraz podjęcie studiów w konkretnej dziedzinie⁶³.

60 Cedefop (2022). Vocational education and training in France: short description. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

61 <https://www.onisep.fr/formation/apres-le-bac-les-etudes-superieures/les-principales-filieres-d-etudes-superieures/les-deust>

62 <https://www.campusfrance.org/fr/etablissements-enseignement-superieur-France>

63 D. Dziewulak, *Podstawy prawne i organizacja systemu szkolnictwa we Francji z uwzględnieniem wpływu ministra edukacji na działalność szkół publicznych i prywatnych*, Zeszyty Prawnicze BAS.

Zmiany w systemie szkolnictwa zawodowego

4 maja 2023 roku prezydent Francji Emmanuel Macron ogłosił Plan Reformy Szkolnictwa Zawodowego, która potrwa do 2030 roku. Środki zaplanowane na realizację reformy zostaną przeznaczone m.in. na szkolenia dla nauczycieli, promocję nowych kierunków kształcenia oraz remonty budynków szkolnych. Zdaniem autorów reformy szkoły zawodowe muszą dostosować się do zachodzących, znaczących przemian gospodarczych, przede wszystkim po względem oferty edukacyjnej.

Główne założenia reformy⁶⁴:

- gratyfikacja za odbycie praktyk zawodowych przyznawana przez państwo;
- wyrównanie poziomu nauczania matematyki i języka francuskiego na początku pierwszej klasy poprzez wprowadzenie testu sprawdzającego poziom wiedzy. Dalsza nauka będzie odbywać się w małych grupach;
- zajęcia fakultatywne stanowiąc będą element programu nauczania;
- bardziej elastyczny ostatni rok nauki – więcej godzin praktyk zawodowych dla uczniów chcących rozpocząć pracę oraz intensywne kursy wiedzy ogólnej dla uczniów zamierzających kontynuować naukę;
- uruchomienie programów wsparcia dla osób, które zamierzają przedwcześnie zakończyć naukę (co czwarty uczeń liceum zawodowego nie kończy szkoły) – możliwość zachowania statusu ucznia przez kilka miesięcy i możliwość powrotu do szkoły lub pomoc w wyborze innej formy szkoleń w pobliżu miejsca zamieszkania;
- wsparcie uczniów w procesie poszukiwania pracy – uruchomienie programu „1 uczeń 1 mentor” – program polegać będzie na przydzieleniu do każdego ucznia mentora, który będzie wspierał starania ucznia w procesie poszukiwania pracy;
- zwiększenie liczby rocznych programów nauczania po zdaniu matury zawodowej lub otrzymaniu certyfikatu potwierdzającego kwalifikacje;
- likwidacja programów kształcenia, które nie prowadzą w wystarczającym stopniu do zatrudnienia;
- budowa regionalnej mapy kształcenia zawodowego – interaktywna platforma zawierająca lokalne informacje o szkołach prowadzących kształcenie zawodowe, kierunkach kształcenia,

64 <https://www.gouvernement.fr/actualite/faire-du-lycee-professionnel-un-choix-davenir-pour-les-jeunes-et-les-entreprises>

skuteczności znalezienia pracy przez absolwentów danego kierunku, liczbie potencjalnych miejsc pracy itd.;

- stworzenie w każdym liceum zawodowym biura kariery – platforma łącząca firmy poszukujące pracowników oraz uczniów (absolwentów) poszukujących pracy, biuro będzie także organizować staże;
- podwyżki dla nauczycieli w liceach zawodowych.

W odpowiedzi na problemy społeczne i gospodarcze spowodowane przez kryzys zdrowotny związany z COVID-19, we wrześniu 2020 r. uruchomiono szeroko zakrojony 2-letni Plan Naprawy (*France Relance*) o wartości 100 mld euro, mający na celu pobudzenie gospodarki, utrzymanie i wspieranie tworzenia miejsc pracy, zwłaszcza dla osób młodych i znajdujących się w trudnej sytuacji. 15 mld euro przeznaczono na programy kształcenia zawodowego: wsparcie w rekrutacji, 200 000 dodatkowych miejsc szkoleniowych związanych z transformacją ekologiczną i cyfrową.

Częścią Planu Naprawy jest projekt na rzecz młodzieży „Jedna młoda osoba, jedno rozwiązanie” (*1 jeune, 1 solution*). Projekt jest realizowany od połowy 2020 r. a jego celem jest wsparcie szkolenia i integracji zawodowej młodych ludzi w wieku 16-25 lat szczególnie narażonych na ekonomiczne i społeczne skutki kryzysu zdrowotnego. Jego budżet wynosi 6,7 mld euro z przeznaczeniem na finansowanie doradztwa zawodowego i programów zawodowych (przekwalifikowania), w tym praktyk zawodowych⁶⁵.

III. Kształcenie zawodowe w Luksemburgu

Artykuł 23 Konstytucji Wielkiego Księstwa Luksemburga⁶⁶ gwarantuje podstawowe prawo do edukacji. Państwo zapewnia bezpłatną publiczną edukację na poziomie podstawowym i średnim.

Ustawa o obowiązku szkolnym z 6 lutego 2009 roku⁶⁷ stanowi, że wszystkie dzieci mieszkające w Luksemburgu mają prawo do edukacji szkolnej od 3 roku życia, a uczęszczanie do szkoły jest obowiązkowe od 4 do 16 roku życia. Szkolnictwo podstawowe, średnie i policealne jest zarządzane na poziomie centralnym przez Ministerstwo Edukacji,

65 https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility/country-pages/frances-recovery-and-resilience-plan_en

66 https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/constitution/1868/10/17/n1/jo#art_23

67 <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2009/02/06/n2/jo>

Dzieci i Młodzieży⁶⁸ (*Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse*, dalej: Ministerstwo Edukacji).

W Luksemburgu na edukację przeznaczają się 3,4% PKB (w państwach OECD średnio 5,1%), z czego w 2020 roku 36% przeznaczono na szkolnictwo podstawowe, 24% na szkolnictwo średnie I stopnia, 27% na szkolnictwo średnie II stopnia i 13% na studia licencjackie, magisterskie, doktoranckie lub równoważne. W Luksemburgu 91% finansowania edukacji pochodzi od rządu centralnego, 9% z funduszy lokalnych⁶⁹.

Ministerstwo Edukacji jest również odpowiedzialne za kształcenie zawodowe⁷⁰.

Kształcenie zawodowe jest realizowane w oparciu o współpracę między szkołą a środowiskiem zawodowym. W tym celu powołano w 2010 r. na mocy ustawy o reformie kształcenia zawodowego⁷¹ Komitet ds. kształcenia zawodowego (*Comité à la formation professionnelle*). W skład Komitetu wchodzi m.in. członkowie rządu odpowiedzialni za kształcenie zawodowe oraz przedstawiciele związków zawodowych pracodawców i pracowników, dyrektorzy szkół, uczniowie. Komitet określa kierunek zmian w kształceniu zawodowym oraz gwarantuje, że cele szkolenia zawodowego odpowiadają potrzebom luksemburskiej gospodarki.

Ramowy program jak również ocena poszczególnych programów kształcenia zawodowego są przygotowywane przez zespoły programowe, w skład których wchodzi przedstawiciele środowiska akademickiego i zawodowego.

Programy nauczania są przygotowywane przez krajowe komisje do spraw kształcenia (*Commissions nationales de formation*) z udziałem przedstawicieli każdej szkoły średniej zaangażowanej w szkolenie, jak również przedstawiciele poszczególnych sektorów gospodarki⁷².

68 <https://menej.gouvernement.lu/fr.html>

69 OECD (2023), "Luxembourg", in *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris. <https://www.oecd.ilibrary.org/docserver/1598bfaen.pdf?expires=1708022617&id=id&accname=guest&checksum=47F4D2F2909A09EA049859237FEA45C6>

70 <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/luxembourg/organisation-vocational-secondary-education>

71 <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/tc/2010/10/26/n1/jo>

72 <https://men.public.lu/dam-assets/fr/professionnel/traductions/en.pdf>

Statystyki dotyczące kształcenia zawodowego⁷³

- W Luksemburgu 16% osób w wieku 25-34 lat posiada kwalifikacje zawodowe jako najwyższy poziom wykształcenia – 12% na poziomie szkoły średniej II stopnia i 4% na poziomie studiów „krótkiego cyklu”.
- Chociaż kwalifikacje na poziomie szkoły średniej II stopnia są często minimalnym poziomem wymaganym na rynku pracy, niektóre osoby w wieku 25-34 lat nadal kończą edukację bez takich kwalifikacji. W krajach OECD 14% młodych dorosłych nie uzyskało kwalifikacji na poziomie szkoły średniej II stopnia kwalifikacji. W Luksemburgu odsetek ten wyniósł 11%.
- Pracownicy w Luksemburgu w wieku 25-34 lat z wykształceniem zawodowym średnim II stopnia lub policealnym zarabiają o 25% więcej niż osoby bez wykształcenia średniego II stopnia. Pracownicy w wieku 25-34 lat, z tytułem licencjata zarabiają o 77% więcej niż ich rówieśnicy bez wykształcenia średniego II stopnia, podczas gdy osoby z wykształceniem magisterskim lub doktorskim (lub równoważnym) zarabiają o 87% więcej.
- W Luksemburgu 51% osób, w wieku 25-64 lat, ma wykształcenie wyższe, co stanowi większy odsetek niż osoby z wykształceniem średnim II stopnia lub policealnym (30%).
- 28% osób w wieku 25-64 lat uczęszcza do ogólnokształcących szkół średnich II stopnia, a 35% do zawodowych szkół średnich II stopnia. Kolejne 13% uczęszcza do szkół średnich I stopnia, a 2% do szkół wyższych.

Schemat kształcenia zawodowego

System edukacji w Luksemburgu obejmuje:

- edukację przedszkolną (poziom ISCED 0);
- szkolnictwo podstawowe (poziom ISCED 1);
- szkolnictwo średnie I i II stopnia (poziom ISCED 2 i 3);
- kształcenie policealne (poziom ISCED 4);
- szkolnictwo wyższe (poziomy ISCED 5, 6, 7 i 8).

73 Na podstawie danych OECD z 2023 r. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/1598befa-en/index.html?itemId=/content/component/1598befa-en>

Pod koniec szkoły podstawowej (*enseignement primaire*), która trwa w Luksemburgu 9 lat, uczniowie otrzymują raport końcowy, określający osiągnięty przez nich poziom w każdym z obszarów umiejętności.

Uczniowie są kierowani do ogólnokształcącego lub zawodowego szkolnictwa średniego przez Rady Pedagogiczne, w skład których wchodzi również nauczyciele kształcenia zawodowego. Wskazówki co do dalszej edukacji ucznia uwzględniają osiągnięcia w nauce (na podstawie raportu końcowego), opinie rodziców i nauczycieli oraz wyniki w testach sprawdzających umiejętności podstawowe.

Szkolnictwo na poziomie średnim obejmuje dwa typy kształcenia:

- ogólnokształcące szkolnictwo średnie (I i II stopnia ISCED 244 i 344) (*enseignement secondaire classique*), które przekazuje ogólną wiedzę z zakresu nauk humanistycznych, matematyki i nauk przyrodniczych oraz przygotowuje do studiów wyższych;
- szkolnictwo średnie o profilu zawodowym⁷⁴, określane w Luksemburgu jako kształcenie techniczne na poziomie średnim (*enseignement secondaire général*), które zapewnia dostęp do szkolnictwa wyższego i/lub rynku pracy.

Kształcenie średnie o profilu zawodowym jest podzielone na trzy cykle⁷⁵:

- cykl niższy (*cycle inférieur*) – ISCED 244, szkoła średnia I stopnia o profilu zawodowym,
- cykl średni (*cycle moyen*) – ISCED 353 i 354,
- cykl wyższy (*cycle supérieur*) – ISCED 645, 655, 554, 453.

Od roku szkolnego 2013/14 wszystkie programy zawodowe na poziomie średnim opierają się na zasadach wdrożonych wraz z reformą kształcenia i szkolenia zawodowego z 2008 r., zapewniając uczniom możliwość przejścia z jednego rodzaju kształcenia średniego na inny.

Nauka w szkołach zawodowych odbywa się w języku francuskim, niemieckim i luksemburskim.

Kształcenie zawodowe może być zorganizowane na kilka sposobów:

- w systemie dualnym część szkolenia zawodowego odbywa się w placówce szkoleniowej (z umową o praktykę zawodową), a druga część (od jednego do trzech dni w tygodniu) w szkole;

74 Kształcenie zawodowe określane jest w Luksemburgu terminem kształcenie techniczne na poziomie średnim, jednak dla jasności wywodu w informacji użyto terminu: szkolnictwo średnie o profilu zawodowym.

75 <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/vet-in-europe/systems/luxembourg-2019>

- w systemie mieszanym uczeń uczęszcza na zajęcia zawodowe w liceum w pełnym wymiarze godzin przez jeden rok, a pozostałą część szkolenia odbywa w systemie równoległym lub
- szkolenie odbywa się w liceum z okresami praktyki zawodowej trwającymi co najmniej 12 tygodni (z umową o praktykę zawodową)⁷⁶.

Uczniowie są odpowiedzialni za znalezienie przedsiębiorstwa, w którym odbędą praktykę. Poradnictwo zawodowe publicznych służb zatrudnienia (*Agence pour le Développement de l'Emploi, ADEM*)⁷⁷ wspiera młodych ludzi poprzez doradztwo i centralny rejestr wszystkich dostępnych miejsc praktyk. Po podpisaniu umowy z przedsiębiorstwem uczeń uzyskuje status prawny praktykanta i otrzymuje dodatek stażowy, który waha się od 400 do 1300 euro w zależności od wyuczonego zawodu. Najlepsi praktykanci otrzymują nagrodę w wysokości 1 500 euro.

Charakterystyka programów zawodowych

1. Programy cyklu niższego (szkoła średnia I stopnia)⁷⁸

- Uważane są za wstęp do kształcenia zawodowego i trwają trzy lata. Niższy cykl średniego kształcenia zawodowego jest podzielony na program orientacyjny (*les classes inférieures de la voie d'orientation*) – ułatwiający wybór zawodu i program przygotowawczy (*les classes inférieures de la voie de preparation*) – przeznaczony dla uczniów, którzy mają trudności z regularnym programem nauczania na poziomie szkoły średniej. Wybór programu jest dokonywany zgodnie z poziomem kompetencji ucznia i wskazówkami Rady Pedagogicznej szkoły podstawowej.
- Przedmioty kształcenia ogólnego w programie orientacyjnym to: języki obce, matematyka, nauki humanistyczne i społeczne, nauki przyrodnicze. Program orientacyjny obejmuje warsztaty szkolne, które pozwalają uczniowi zapoznać się z techniką pracy w kilku zawodach oraz praktyki i wizyty w firmach.
- Program przygotowawczy jest przeznaczony dla uczniów, którzy w jednej lub kilku dziedzinach nie osiągnęli podstawowych kompetencji w trakcie kształcenia w szkole podstawowej. Przygotowuje on uczniów do późniejszego kontynuowania nauki w programie orientacyjnym lub kształcenia zawodowego. Przedmioty kształcenia ogólnego nauczane w trakcie programu to: język

⁷⁶ <https://men.public.lu/fr/systeme-educatif/professionnel/initiale/organisation.html>

⁷⁷ <https://adem.public.lu/fr.html>

⁷⁸ <https://men.public.lu/fr/systeme-educatif/professionnel/initiale/organisation.html>

niemiecki, francuski, matematyka, kultura, wychowanie fizyczne oraz praktyczna nauka zawodu w warsztatach. Uczniowie mają do wyboru program dzienny i wieczorowy. Program obejmuje warsztaty szkolne, a także staże i wizyty w firmach.

2. Programy cyklu średniego⁷⁹

a) Programy zawodowe w ogólnokształcących szkołach średnich II stopnia

- Program kształcenia składa się z nauczania przedmiotów ogólnych oraz nauki zawodu (zajęcia praktyczne i teoretyczne). Udział kształcenia zawodowego w programie nauczania zależy od klasy oraz wybranej dziedziny i waha się od około 25% do 65%.
- Zajęcia w zakładzie pracy zależą od klasy oraz wybranej dziedziny i ich udział w programie waha się od około 25% do 65%.
- Uczniowie mają możliwość wyboru jednej z następujących specjalizacji:
 - administracja i handel,
 - opieka zdrowotna i opieka społeczna,
 - techniczna,
 - artystyczna,
 - turystyka i hotelarstwo.
- Uczniowie, którzy pomyślnie ukończą programy zawodowe, otrzymują dyplom ukończenia zawodowej szkoły średniej (*diplôme de fin d'études secondaires générales*). W zależności od wybranej specjalizacji, absolwenci podejmują pracę (w administracji państwowej lub w firmach prywatnych) lub kontynuują edukację na studiach wyższych.

b) Programy umożliwiające uzyskanie tytułu technika⁸⁰

- Rekrutacja odbywa się pod koniec trzeciego roku niższego cyklu edukacji zawodowej na podstawie decyzji Rady Pedagogicznej. Podstawą do wydania decyzji Rady jest poziom kwalifikacji ucznia.
- 4-letni program kształcenia realizowany jest głównie w szkole i obejmuje także co najmniej 12-tygodniowy staż zawodowy. Od roku szkolnego 2015/16 rozszerzono ofertę specjalizacji w ramach kształcenia dualnego (nauka w szkole i w przedsiębiorstwie odbywa się równolegle przez cały rok – *filière*

79 INFPC (2019). Vocational education and training in Europe: Luxembourg. Cedefop ReferNet VET in Europe reports 2018.

80 Ibidem.

concomitante) lub mieszanej (szkolenie teoretyczne i praktyczne w szkole w pierwszych latach nauki i w ostatnim roku w ramach ścieżki równoległej – *filière mixte*).

- Uzyskany dyplom technika (*le diplôme de technicien*) poświadczają, że jego posiadacz jest kompetentny do wykonywania danego zawodu.
- Absolwenci szkół technicznych mogą kontynuować naukę w trzeciej klasie zawodowej szkoły średniej II stopnia lub ukończyć roczny „kurs przygotowawczy” umożliwiający podjęcie studiów wyższych.

c) Szkoły zawodowe umożliwiające uzyskanie dyplomu kwalifikacji zawodowych⁸¹

- Rekrutacja odbywa się pod koniec ostatniego roku cyklu niższego kształcenia zawodowego na podstawie decyzji Rady Pedagogicznej.
- 3-letni program zawodowy może być realizowany w ramach jednej z trzech różnych ścieżek:
 - równoległej: w ramach której nauka w szkole i w przedsiębiorstwie odbywa się równoległe przez cały okres praktyki. W zależności od zawodu, obie części mogą być zorganizowane w formie dziennej (np. dwa dni w tygodniu w szkole i trzy dni w przedsiębiorstwie) lub blokowej (np. dziewięć tygodni w szkole i dziewięć tygodni w przedsiębiorstwie). Przydzielony czas może również różnić się w zależności od wybranej specjalizacji;
 - mieszanej: kształcenie teoretyczne i praktyczne jest realizowane w szkole w pierwszym roku nauki. Po pomyślnym ukończeniu pierwszej klasy, szkolenie jest kontynuowane zgodnie ze ścieżką równoległą;
 - w pełnym wymiarze godzin: w której całe szkolenie odbywa się w szkole, z 12-tygodniowym lub dłuższym szkoleniem praktycznym na podstawie umowy o praktykę lub staż.
- Udział przedmiotów kształcenia ogólnego, teoretycznych przedmiotów zawodowych i praktyki różni się w zależności od branży. Udział ten dla każdego zawodu określany jest przez

81 Cedefop; National Institute for the Development of Continuing Vocational Training (2019). Vocational education and training in Europe: Luxembourg [From Cedefop; ReferNet. Vocational education and training in Europe database]. <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/vet-in-europe/systems/luxembourg>

ministerstwo właściwe ds. edukacji na podstawie opinii wydanych przez związki zawodowe.

- Przedmioty nauczania ogólnego to m.in: edukacja obywatelska, a także język francuski lub niemiecki.
- Absolwenci otrzymują dyplom kwalifikacji zawodowych (*diplôme d'aptitude professionnelle* – DAP). Dyplom ten poświadcza, że jego posiadacz posiada umiejętności do wykonywania danego zawodu. Absolwenci mogą również kontynuować naukę w trzeciej klasie programu zawodowego w tej samej specjalizacji, trzeciej klasie szkoły technicznej lub przystąpić do programu prowadzącego do uzyskania tytułu zawodowego: mistrz rzemiosła pod warunkiem ukończenia dodatkowego kursu przygotowawczego. Mogą również kontynuować kształcenie na wyższych studiach technicznych (*études techniques supérieures*, ISCED 550 lub 650).
- Przykłady kwalifikacji: fryzjer, asystent pielęgniarka, pracownik administracyjno-handlowy, rzeźnik, murarz, architekt, kreślarz, mechanik lotniczy.

d) Programy zawodowe prowadzące do uzyskania świadectwa zawodowego⁸²

- Program jest przeznaczony dla uczniów z trudnościami w uczeniu się. Kierowanie do programów odbywa się pod koniec trzeciego roku niższej edukacji zawodowej na podstawie decyzji Rady Pedagogicznej.
- 3-letni program może być realizowany w ramach ścieżki równoległej, gdzie nauka w szkole i w przedsiębiorstwie odbywa się równoległe przez cały okres praktyki. W zależności od zawodu, zajęcia mogą być zorganizowane w formie „dziennej” (np. dwa dni w tygodniu w szkole i trzy dni w przedsiębiorstwie) lub „blokowej” (np. dziewięć tygodni w szkole i dziewięć tygodni w przedsiębiorstwie).
- Absolwent programu otrzymuje świadectwo zawodowe (*certificat de capacité professionnelle*, CCP), które potwierdza, że jego posiadacz posiada umiejętności społeczne i podstawowe umiejętności zawodowe. Po dwóch latach doświadczenia zawodowego osoba posiadająca świadectwo zawodowe jest uznawana za pracownika wykwalifikowanego.
- Uczniowie kończący program zawodowy prowadzący do uzyskania świadectwa zawodowego mogą kontynuować

82 Ibidem.

kształcenie w drugiej⁸³ klasie programu umożliwiającego uzyskanie dyplomu kwalifikacji zawodowych w tej samej dziedzinie.

- Przykłady kwalifikacji: asystent mechanika samochodowego, asystent kwiaciarza, asystent ogrodnika, tynkarz, asystent sprzedawcy, fryzjer (niższy poziom kwalifikacji niż w przypadku kwalifikacji fryzjera uzyskanych podczas programu zawodowego prowadzącego do uzyskania DAP).

2. Opcjonalny kurs przygotowawczy zapewniający absolwentom możliwość kontynuowania nauki na uczelniach wyższych⁸⁴

- Aby przystąpić do rocznych kursów przygotowawczych (*Modules préparatoires aux études techniques supérieures*) uczniowie muszą ukończyć program umożliwiający uzyskanie tytułu zawodowego technika lub posiadać dyplom kwalifikacji zawodowych (DAP).

3. Policealny program zawodowy, studia krótkiego cyklu (ISCED 554)⁸⁵

- Program prowadzący do uzyskania tytułu *brevet de technicien supérieur*, BTS.
- Kurs trwa 2 lata, a jego organizatorami są publiczne i prywatne szkoły średnie oraz średnie szkoły techniczne.
- Program kształcenia realizowany jest naprzemiennie – zapewnia zarówno nauczanie przedmiotów teoretycznych, w tym kształcenie ogólne (np. języki obce), jak i szkolenie w środowisku pracy.
- Kandydaci muszą ukończyć ogólną lub zawodową szkołę średnią lub uzyskać dyplom technika uzupełniony kursem przygotowawczym.
- Przykłady kwalifikacji: pielęgniarka, pielęgniarka pediatriczna, osoba odpowiedzialna za eksploatację zautomatyzowanych instalacji, twórca gier.

IV. Kształcenie zawodowe w Niemczech

W Niemczech odpowiedzialność za system edukacji jest podzielona między Federację a kraje związkowe. Zakres odpowiedzialności rządu

83 Rada Pedagogiczna może podjąć decyzję o przeniesieniu ucznia także do klasy trzeciej.

84 Cedefop; National Institute for the Development of Continuing Vocational Training (2019). Vocational education and training in Europe: Luxembourg [From Cedefop; ReferNet. Vocational education and training in Europe database]. <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/vet-in-europe/systems/luxembourg>

85 Ibidem.

federalnego w dziedzinie edukacji jest określony w Ustawie Zasadniczej (*Grundgesetz*)⁸⁶. Administrowanie systemem edukacji od szkolnictwa podstawowego do wyższego i edukacji dorosłych leży wyłącznie w gestii krajów związkowych, dlatego też w każdym kraju związkowym występują cechy szczególne systemu i różne nazwy typów szkół ponadpodstawowych także się różnią⁸⁷.

Zakres obowiązków rządu federalnego w dziedzinie edukacji ogranicza się wyłącznie do regulowania⁸⁸:

- zakładowego kształcenia zawodowego i doksztalcania zawodowego,
- zasad przyjmowania kandydatów do szkół wyższych i nadawania stopni naukowych,
- pomocy finansowej dla uczniów i studentów,
- wspierania badań naukowych i akademickich oraz rozwoju technologicznego,
- organizacji opieki nad dziećmi i młodzieżą (w szczególności wczesna edukacja i opieka nad dziećmi w ośrodkach opieki dziennej i usługach opieki nad dziećmi),
- przepisów dotyczących dostępu do zawodów prawniczych,
- przepisów dotyczących dostępu do zawodów medycznych i paramedycznych.

Ważnym elementem systemu kształcenia zawodowego w Niemczech są Izby, które reprezentują zakłady pracy poszczególnych branż w danym regionie. Są one odpowiedzialne za wiele kwestii dotyczących kształcenia zawodowego m.in. rejestrują umowy o pracę w celu nauki zawodu, udzielają porad instruktorom i uczniom zawodu oraz przeprowadzają egzaminy. Poza Izbami Przemysłowo-Handlowymi oraz Izbami Rzemieślniczymi istnieją również Izby Rolnicze, Izby Adwokackie i Izby Lekarskie. Wiele Izb oferuje na swoich stronach internetowych tzw. giełdy miejsc nauki zawodu. Młodzi ludzie mogą szukać na nich aktualnych ofert miejsc pracy w celu nauki zawodu i skorzystać z rad dotyczących wyboru zawodu. Często publikowane są na nich także terminy regionalnych targów edukacyjnych, na których prezentowane są zakłady pracy oraz ich programy kształcenia zawodowego. Izby Przemysłowo-Handlowe oferują również giełdę miejsc nauki zawodu w zakładach pracy na wspólnej stronie internetowej.

Pozostałe działania realizowane przez Izby:

86 Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r., https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/02/Niemcy_pol_010711.pdf

87 W niniejszej informacji zaprezentowano ujednolicony schemat kształcenia zawodowego.

88 <https://eurydice.org.pl/systemy-edukacji-w-europie/niemcy>

- edukują personel szkoleniowy w przedsiębiorstwie,
- egzaminują i certyfikują zakłady pracy gotowe przyjąć uczniów,
- nadzorują i kontrolują kształcenie zawodowe w przedsiębiorstwie (wyposażenie, personel szkoleniowy itd.),
- wspierają przedsiębiorstwa w poszukiwaniu uczniów,
- rejestrują umowy o nauce zawodu,
- organizują egzaminy połówkowe i końcowe,
- mediują w razie konfliktów na linii uczeń – zakład pracy,
- organizują wydarzenia naukowe.

Istotną rolę w systemie pełnią także partnerzy społeczni (związki zawodowe i konfederacje pracodawców), które negocjują wynagrodzenia w trakcie nauki zawodu, współdziałają przy tworzeniu standardów nauki zawodu. Ich przedstawiciele są także członkami komisji egzaminacyjnej. Pracodawcy identyfikują nowe zadania w miejscu pracy, których realizacja powoduje nabycie nowych kwalifikacji. Partnerzy społeczni oraz państwo negocjują i uchwalają pod przewodnictwem Federalnego Instytutu Kształcenia Zawodowego⁸⁹ BIBB, nowe standardy nauki zawodu.

Statystyki dotyczące kształcenia zawodowego⁹⁰

- W Niemczech w 2022 roku 38% osób w wieku 25-34 lat deklaro- walo wykształcenie zawodowe – 23% na poziomie szkoły średniej II stopnia i 15% na poziomie szkół policealnych.
- Wskaźnik zatrudnienia absolwentów szkół zawodowych (20-34 lata, ISCED 3-4) w Niemczech osiągnął 94,9% w 2019 roku. Jest to czwarty wskaźnik zatrudnienia absolwentów szkół za- wodowych wśród krajów Unii Europejskiej (średnia w 2022 r. wynosiła 79,9%)⁹¹.
- W 2019 r. prawie 50% uczniów rozpoczynających naukę w szkole średniej II stopnia wybrało program kształcenia zawodowego.
- Odsetek osób w wieku 25-34 lat z wykształceniem zawodowym średnim II stopnia lub wykształceniem policealnym spadł z 51% w 2015 r. do 38% w 2022 r. Spadek o 13 punktów procentowych jest największy wśród wszystkich krajów OECD.

89 <https://www.bibb.de/en/index.php>

90 https://gpseducation.oecd.org/Content/EAGCountryNotes/EAG2023_CN_DEU_ pdf.pdf

91 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employ- ment_rates_of_recent_graduates

- Młodzi dorośli (w wieku 25-34 lat) z zawodowym wykształceniem średnim II stopnia lub policealnym zarabiają w Niemczech o 67% więcej niż osoby bez wykształcenia średniego II stopnia. Różnica ta jest znacznie wyższa niż średnia przewaga w zarobkach wynosząca 23% w całej OECD. Osoby w wieku 45-54 lat ze średnim wykształceniem zawodowym lub policealnym w zarabiają Niemczech tylko 21% więcej niż dorośli bez wykształcenia średniego II stopnia, czyli nieco mniej niż średnia OECD wynosząca 23% dla tej grupy wiekowej.
- 2,8% młodych dorosłych (w wieku 25-34) z wykształceniem średnim zawodowym oraz 5,6% osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym jest bezrobotnych.

Schemat kształcenia zawodowego

W Niemczech powszechny obowiązek szkolny rozpoczyna się od 6. roku życia i obejmuje (w zależności od landu) 9 lub 10 lat nauki, do 15 lub 16 roku życia⁹².

Dzieci rozpoczynają etap obowiązkowej edukacji w szkole podstawowej (*Grundschule*) ISCED 1. Nauka w szkole podstawowej trwa 4 lata (w Berlinie i Brandenburgii 6 lat).

W ostatniej klasie szkoły podstawowej podejmuje się decyzję, do której szkoły średniej I stopnia dzieci będą uczęszczać po szkole podstawowej. Na podstawie ocen szkolnych (i ewentualnie innych kryteriów jak np. zachowanie ucznia w szkole) nauczyciel wydaje rekomendację dotyczącą dalszej nauki. Takie zalecenie dotyczące dalszego toku nauczania jest omawiane z rodzicami. Już w wieku 10 lat podejmowana jest decyzja o ewentualnym kontynuowaniu przez dziecko nauki w programie kształcenia zawodowego. W większości krajów związkowych zalecenie to nie jest wiążące. Jeśli jednak zostanie wybrany nierekomendowany typ szkoły, uczniowie zazwyczaj muszą przystąpić do egzaminu wstępnego i/lub zaliczyć okres próbny w wybranej szkole, w zależności od kraju związkowego⁹³.

W ramach **szczebla ponadpodstawowego (średniego) I stopnia ISCED 2** wyróżnia się następujące rodzaje szkół.

92 <https://www.eu-gleichbehandlungsstelle.de/eugs-pl/obywatele-ue/%C5%BCycie-i-praca-w-niemczech/szko%C5%82a>

93 Cedefop (2020). Vocational education and training in Germany: short description. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/329932>.

1. **Hauptschule**⁹⁴, szkoły główne (w zależności od kraju związkowego nauka w *Hauptschule* trwa 5 lub 6 lat do 9. lub 10. klasy).
 - Zapewnia uczniom podstawowe kształcenie ogólne a zarazem przygotowuje uczniów do wykonywania konkretnych zawodów. Szkoła przeznaczona jest dla tych uczniów, którzy podczas nauki w szkole podstawowej nie osiągnęli wysokich wyników.
 - Program kształcenia w *Hauptschule* skupia się zarówno na umiejętnościach ogólnych jak czytanie i pisanie, matematyka, jak i praktycznych umiejętnościach zawodowych (rzemiosło oraz zdolności manualne). Mogą to być zarówno lekcje warsztatowe, jak i praktyki zawodowe w lokalnych przedsiębiorstwach. Programy kształcenia są dostosowane do potrzeb rynku lokalnego.
 - Przedmioty nauczane w *Hauptschulen* obejmują język niemiecki, język obcy (zazwyczaj angielski), matematykę, fizykę/chemię, biologię, geografę, historię, *Arbeitslehre* (tj. przedmioty poprzedzające naukę zawodu, zwane również ekonomia-praca-technika) lub/i nauki społeczne, muzykę, sztukę, sport, religię oraz, w niektórych krajach związkowych, przedmioty związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego oraz inne przedmioty ukierunkowane zawodowo.
 - Po ukończeniu szkoły absolwent zdaje egzamin *Hauptschulabschluss*, który jest jego przepustką do szkoły zawodowej – *Berufsschule*. Nauka w niej trwa przez 3 lata i umożliwia zdobycie zawodu.
 - Szkoła zapewnia również szczególnie zdolnym uczniom możliwość uzyskania bardziej zaawansowanych kwalifikacji *Mittlerer Schulabschluss*⁹⁵, tzw. małej matury.
 - W 8 klasie istnieje możliwość dodatkowych zajęć, do których są dopuszczani uczniowie ze średnią ocen 3,0 (w niemieckim systemie oceniania), aby po ukończeniu 9 klasy mieli możliwość dalszej nauki w *Realschule* (średniej szkole realnej).
2. **Realschule**⁹⁶ (szkoły realne, nauka od 5. do 10. klasy)

94 Szkoły funkcjonują w Badenii-Wirtembergii, Bawarii, Hesji, Dolnej Saksonii, Nadrenii Północnej-Westfalii.

95 *Mittlerer Schulabschluss* poświadcza rozszerzone wykształcenie ogólne w zakresie przedmiotów podstawowych, takich jak język niemiecki, matematyka i język obcy, a także w zakresie nauk przyrodniczych i społecznych. Program kształcenia prowadzący do uzyskania *Mittlerer Schulabschluss* umożliwia uczniom kontynuowanie nauki w ramach programów zawodowych i kwalifikujących na studia wyższe.

96 The Education System in the Federal Republic of Germany 2019/2020. A description of the responsibilities, structures and developments in education policy for the exchange of information in Europe, <https://www.kmk.org/>

- Zapewnia edukację na średnim poziomie kształcenia ogólnego i przygotowuje uczniów do pracy zawodowej lub dalszego kształcenia zawodowego.
 - Przedmioty nauczane w *Realschule*: język niemiecki, język obcy (zwykle angielski), matematyka, fizyka, chemia, biologia, geografia, historia, polityka, muzyka, sztuka, sport i religia (z mniejszym naciskiem na przedmioty akademickie w porównaniu z programem kształcenia oferowanym w niemieckim gimnazjum).
 - Ukończenie *Realschule* potwierdza świadectwo *Mittlerer Schulabschluss*. Uzyskany dyplom kwalifikuje ucznia do przyjęcia do szkoły średniej II stopnia, np. szkół zawodowych w systemie dualnym.
 - Absolwenci *Realschule* po dodatkowym doksztalceniu mogą uzyskać prawo zdawania matury i dalszego kształcenia w szkołach wyższych.
3. **Gymnasium** (nauka trwa do 9. klasy)⁹⁷
- Przygotowuje uczniów do podjęcia nauki na wyższych uczelniach.
 - Program nauczania w *gymnasium* skupia się na naukach humanistycznych i ścisłych.
 - Ukończenie *gymnasium* kończy się egzaminem maturalnym i uzyskaniem świadectwa potwierdzającego ukończenie szkoły średniej (*Abitur*), które uprawnia do podjęcia studiów na uczelniach wyższych (np. uniwersytetach).

W zależności od kraju związkowego w *Realschule* lub *Gymnasium* stosowane są różne metody rekrutacji (półroczne próbné, lekcje próbné, egzamin wstępny). Ostateczną decyzję podejmują rodzice, szkoła lub organ nadzorujący szkołę.

Porozumienie osiągnięte w grudniu 1993 r., przez Stałą Konferencję Ministrów Edukacji i Kultury Krajów Związkowych dotyczące rodzajów szkół i kierunków kształcenia w szkołach średnich I stopnia⁹⁸ (*Vereinbarung über die Schularten und Bildungsgänge Sekundarbereich I*) ustanowiło ramowy plan nauczania dla klas 5-9/10, który określa listę przedmiotów podstawowych w każdym typie szkoły (np.: język niemiecki, matematyka, pierwszy język obcy, nauki przyrodnicze i społeczne – muzyka, sztuka i sport muszą również znajdować się wśród oferowanych przedmiotów obowiązkowych).

97 Cedefop (2020). Vocational education and training in Germany: short description. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/329932>.

98 <https://www.kmk.org/dokumentation-statistik/informationen-zum-deutschen-bildungssystem/dossier-englisch.html>

W zaleceniu w sprawie kształcenia zawodowego w szkołach⁹⁹ (*Empfehlung zur Beruflichen Orientierung an Schulen*) wydanym również przez Stałą Konferencję Ministrów Edukacji i Kultury w 2017 r. kraje związkowe opowiedziały się za indywidualnym ukierunkowaniem zawodowym uczniów na wczesnym etapie kształcenia, co ma zapewnić udane przejście do etapu kształcenia zawodowego i podjęcia pracy. Wszystkie działania na rzecz ukierunkowania zawodowego uczniów zostały opublikowane w dokumencie dotyczącym ukierunkowania zawodowego w szkołach ponadpodstawowych I stopnia (*Dokumentation zur Beruflichen Orientierung an allgemeinbildenden Schulen*)¹⁰⁰.

Programy przygotowujące uczniów do kształcenia zawodowego

Dla uczniów, którzy po ukończeniu szkoły średniej I stopnia napotykają trudności z kontynuowaniem kształcenia w szkole średniej II stopnia lub programach zawodowych, dostępne są programy przejściowe prowadzące do osiągnięcia kwalifikacji na poziomie szkoły średniej I stopnia (ISCED 254)¹⁰¹:

- rok szkolenia przygotowującego do kształcenia zawodowego (*Berufsvorbereitungsjahr, BVJ*): roczny kurs szkoleniowy (zazwyczaj w pełnym wymiarze godzin) oferowany w szkołach zawodowych, mający na celu przygotowanie młodych ludzi do wymogów szkolenia zawodowego i umożliwienie im uzyskania świadectwa ukończenia szkoły średniej I stopnia;
- rok podstawowego kształcenia zawodowego (*Berufsgrundbildungsjahr, BGJ*): w pełnym wymiarze godzin w szkole zawodowej lub w przedsiębiorstwie. Uczniowie otrzymują podstawową wiedzę w określonej dziedzinie zawodowej. Ukończenie może być zaliczone jako pierwszy rok szkolenia zawodowego, które koncentruje się na tej samej dziedzinie;
- szkolenie wprowadzające (*Einstiegsqualifizierung, EQ*): trwający od 6 do 12 miesięcy staż w przedsiębiorstwie połączony z kształceniem zawodowym. 70% osób korzystających z tej formy kształcenia kontynuuje naukę w systemie dualnym.

99 https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2017/2017_12_07-Empfehlung-Berufliche-Orientierung-an-Schulen.pdf

100 https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2017/2017_12_07-Dokumentation-Berufliche-Orientierung-an-Schulen_01.pdf

101 Cedefop (2020). Vocational education and training in Germany: short description. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/329932>

Kształcenie zawodowe na poziomie średnim II stopnia

Programy kształcenia zawodowego na poziomie średnim II stopnia¹⁰²

Program	Specjalizacja/ zawód	ISCED	Miejsce nauki	Długość trwania programu	Ścieżki dalszej edukacji	Warunek przyjęcia
System dualny	wszystkie specjalizacje	354	30% zajęć odbywa się w szkole Berufsschule a 70% w zakładzie pracy	3 lata	szkoły handlowe i techniczne, policealne programy specjalistyczne, wyższe szkoły zawodowe, szkoły medyczne	ukończenie obowiązkowej edukacji; firmy w których odbywają się praktyki prowadzą niezależny proces rekrutacji ¹⁰³
Szkolne programy kształcenia zawodowego	szkoła zawodowa (Berufsfachschule)	354	szkoła + praktyki zawodowe	Od 1 do 3 lat	szkoły handlowe i technika, policealne programy specjalistyczne, wyższe szkoły zawodowe, szkoły medyczne	świadectwo ukończenia szkoły średniej I stopnia
	pogimnazjalna szkoła zawodowa (Fachgymnasium)	344	szkoła + praktyki zawodowe	2 lub 3 lata	uniwersytet, uniwersytet nauk stosowanych, uniwersytet z dualnym systemem kształcenia	świadectwo ukończenia szkoły średniej I stopnia Mittlerer Schulabschluss (Realschule)
	technikum (Fachoberschule)	344 ¹⁰⁴	szkoła + instruktaż i szkolenie zawodowe	2 lata	dyplom Fachhochschulreife uprawnia do podjęcia studiów licencjackich w dowolnym obszarze tematycznym w Fachhochschule lub Uniwersytecie Nauk Stosowanych ¹⁰⁵ (HAW)	świadectwo ukończenia szkoły średniej I stopnia Mittlerer Schulabschluss (Realschule)

¹⁰² Opracowano na podstawie danych dostępnych w analizach CEDEFOP.

¹⁰³ W zależności od zawodu większość przedsiębiorstw wymaga co najmniej świadectwa ukończenia szkoły głównej (*Hauptschule*) lub szkoły średniej (np. *Realschule*) lub świadectwa dojrzałości uprawniającego do podjęcia nauki w szkole wyższej (matura zawodowa/matura). Bez ukończenia szkoły bardzo trudno jest na niemieckim rynku pracy znaleźć miejsce szkolenia zawodowego. <https://www.eu-gleichbehandlungsstelle.de/eugs-pl/obywatele-ue/pytania-i-odpowiedzi/szko%C5%82a-cz%C4%99sto-zadawane-pytania-1936064>

¹⁰⁴ <https://uis.unesco.org/>

¹⁰⁵ Niem. *Hochschule für Angewandte Wissenschaften*.

Dualny system kształcenia zawodowego

Dualne kształcenie zawodowe zakładające połączenie nauki teoretycznej z praktyczną nauką zawodu w zakładzie pracy cieszy się dobrą reputacją tak wśród uczniów, jak i pracodawców. O bardzo dobrej sytuacji młodzieży na rynku pracy w Niemczech, którą potwierdza niska stopa bezrobocia tej grupy, przesądza wiele czynników, ale najważniejszym wydaje się być dualne kształcenie zawodowe. Umożliwia ono młodzieży szybkie podejmowanie stałego zatrudnienia zaraz po ukończeniu nauki zawodu¹⁰⁶.

W Niemczech przyjęto założenie, że system edukacji powinien być oparty na formule „70–30”. W tej formule 70% młodzieży kształci się zawodowo w systemie dualnym lub szkole zawodowej, a tylko 30% uzyskuje wykształcenie ogólne, które jest przepustką do kontynuowania nauki na uczelniach wyższych¹⁰⁷.

Około 70% wszystkich ukończonych w Niemczech programów kształcenia zawodowego ma formę dualnego kształcenia zawodowego. Większość uznanych przez państwo zawodów wymagających wykształcenia – obecnie około 324 – opiera się na systemie dualnym. Zwłaszcza w rzemiośle, handlu, przemyśle, usługach lub rolnictwie. Nauka w szkole zawodowej odbywa się zazwyczaj przez 1 lub 2 dni w tygodniu oprócz pracy w przedsiębiorstwie. W przypadku niektórych programów kształcenia lekcje szkolne odbywają się w formie bloków: w takim przypadku praktykant/stażysta na zmianę spędza kilka tygodni w szkole, a następnie w przedsiębiorstwie, w którym uczy się zawodu. Podczas kształcenia w przedsiębiorstwie otrzymuje się wynagrodzenie od przedsiębiorstwa, w którym pobierana jest nauka¹⁰⁸.

Możliwość kształcenia w systemie dualnym jest otwarta dla wszystkich. Nie ma innych dodatkowych wymagań – większość kandydatów decyduje się na podjęcie kształcenia w tym systemie od razu po zakończeniu edukacji na poziomie średnim I stopnia, choć około 20% uczniów wybiera tę formę kształcenia dopiero po ukończeniu szkoły średniej II stopnia.

Uczniowie pobierają naukę w zakładzie pracy na podstawie umowy podobnej do umowy o pracę. Umowa jest rejestrowana w odpowiedzialnej za przedsiębiorstwo Izbie Przemysłowo-Handlowej i reguluje czas

106 Wiśniewski, Z. (2021). System kształcenia zawodowego w Niemczech. *Rynek Pracy*, 176-177(1-2).

107 Ibidem.

108 <https://www.eu-gleichbehandlungsstelle.de/eugs-pl/obywatele-ue/%C5%BCycie-i-praca-w-niemczech/kszta%C5%82cenie-zawodowe>

trwania nauki, okres próbny, prawo do urlopu, program kształcenia, wysokość wynagrodzenia, powody rozwiązania umowy¹⁰⁹.

Lekcje w szkole zawodowej (*Berufsschule*) w systemie dualnym odbywają się według standardów kształcenia w szkole zawodowej, które są zdefiniowane w podstawie programowej dla przedmiotów zawodowych (2/3 szkolnego programu – 8 godzin lekcyjnych).

Przedmioty nauczania ogólnego odbywają się na podstawie szkolnych planów nauczania dla przedmiotów ogólnych (1/3 nauki w szkole – 4 godziny lekcyjne: język niemiecki, nauki społeczne i ekonomia, religia i sport).

Egzamin końcowy organizowany jest przez odpowiednie Izby po ukończeniu przez ucznia całego programu. Komisja egzaminacyjna składa się z przedstawicieli pracodawców, pracowników oraz nauczycieli przedmiotu w szkołach zawodowych. W egzaminie nie uczestniczą trenerzy zawodu i nauczyciele osoby zdającej¹¹⁰.

Jedynym warunkiem koniecznym do rozpoczęcia nauki w systemie dualnym jest uzyskanie świadectwa ukończenia szkoły. Nie ma innych dodatkowych wymagań – możliwość kształcenia w systemie dualnym jest otwarta dla wszystkich. Większość kandydatów decyduje się na podjęcie kształcenia w tym systemie od razu po zakończeniu edukacji na poziomie średnim pierwszego stopnia, choć około 20% uczniów wybiera tę formę kształcenia dopiero po ukończeniu szkoły średniej drugiego stopnia.

Edukacja w systemie powoduje silną identyfikację ucznia z przedsiębiorstwem jako przyszłym miejscem pracy. Należy podkreślić, że 60% absolwentów kształcenia dualnego podejmuje pracę bezpośrednio po zakończeniu nauki w przedsiębiorstwie, w którym się kształciło, a 21% – w innej organizacji, ale w wyuczonym zawodzie.

Zakład pracy, w którym odbywa się kształcenie, powinien być odpowiednio wyposażony i przygotowany do szkolenia zawodowego. Ponadto powinien istnieć odpowiedni stosunek kadry zawodowej do liczby

109 Wynagrodzenie dla uczniów w systemie dualnym jest ustalane na podstawie układów zbiorowych dla poszczególnych grup zawodowych. Jest ono zróżnicowane według krajów związkowych i branż. Wzrasta ono z każdym rokiem kształcenia i wynosi przeciętnie około jednej trzeciej pensji początkującego, wyszkolonego fachowca. Na przykład w branży budowlanej uczniowie zarabiają we wschodnich landach 950 euro, a w zachodnich 1227 euro. Roczne dochody uczniów nie przekraczają maksymalnej kwoty zwalniającej z podatku dochodowego od osób fizycznych.

110 The Education System in the Federal Republic of Germany 2019/2020. A description of the responsibilities, and developments in education policy for the exchange of information in Europe, <https://www.kmk.org/>

uczniów. Pracodawca zamierzający szkolić przyszły personel w swoim zakładzie musi wykazać swoje kwalifikacje udokumentowane egzaminem końcowym, odpowiednim dla kierunku zawodowego (np. tytuł mistrzowski w zawodach rzemieślniczych)¹¹¹.

Dane statystyczne dotyczące dualnego kształcenia zawodowego w Niemczech w 2022 r.¹¹²:

- 427 227 z 2,16 mln. zakładów pracy w Niemczech kształci uczniów (19,8%)¹¹³,
- 53% społeczeństwa uzyskało kwalifikacje zawodowe w systemie dualnym,
- 93% uczniów zdało pozytywnie egzamin końcowy,
- 1,32 mln. uczniów kształci się w 325 zawodach,
- 4,9% wszystkich zatrudnionych to uczniowie w systemie dualnym,
- 96% absolwentów znajduje zatrudnienie,
- Średnie wynagrodzenie dla ucznia to 908 €/miesięcznie,
- 74% absolwentów jest zatrudnianych zaraz po ukończeniu kształcenia w danym zakładzie pracy.

Szkolne programy kształcenia zawodowego

Uznaje się, że wartość kształcenia wyłącznie szkolnego jest taka sama jak wartość kształcenia dualnego. Istnieje szeroki wybór szkolnych kursów szkolenia zawodowego, na przykład w sektorze opieki zdrowotnej i społecznej (pielęgniarka, asystent farmaceutyczno-techniczny, pielęgniarka geriatryczna, asystent socjalny, pedagog itp.), w zakresie języków obcych oraz technologii i IT (asystent ds. technologii informacyjnej) lub projektowania (asystent grafika). Kształcenie szkolne jest realizowane w państwowych i prywatnych szkołach zawodowych lub akademiach zawodowych w pełnym wymiarze godzin i trwa od roku do 3 lat¹¹⁴.

111 Wiśniewski, Z. (2021). System kształcenia zawodowego w Niemczech. Rynek Pracy, 176-177(1-2), 32-47.

112 R.Hermann, *Duale Berufsausbildung in Deutschland* oraz Bundesinstitut für Berufsbildung (Hrsg.): *Datenreport zum Berufsbildungsbericht 2023*. Informationen und Analysen zur Entwicklung der beruflichen Bildung. Bonn 2023; na podstawie danych statystycznych Federalnego Urzędu Statystycznego z 2022 r. <https://www.govet.international/de/54880.php>

113 <https://www.govet.international/de/54880.php>

114 <https://www.eu-gleichbehandlungsstelle.de/eugs-pl/obywatele-ue/%C5%BCy-cie-i-praca-w-niemczech/ksza%C5%82cenie-zawodowe>

W trakcie nauki szkolnej uczeń nie otrzymuje wynagrodzenia. Uczniowie szkół zawodowych mają jednak w pewnych okolicznościach prawo do pomocy finansowej zgodnie z ustawą o wspieraniu edukacji (Schüler – BaföG).

Charakterystyka zawodowych programów szkolnych:

Szkoła zawodowa *Berufsfachschule*¹¹⁵

- Czas trwania nauki w *Berufsfachschule*, w zależności od specjalizacji, wynosi od 1 roku do 3 lat (16–19 lat).
- Oferuje wstępne szkolenie zawodowe w jednym lub kilku zawodach regulowanych lub uzyskanie pełnych kwalifikacji zawodowych. Absolwencji tego programu mogą kontynuować edukację w szkole ogólnokształcącej.
- Kształci w kierunkach: biznesowym, języków obcych, sztuki, rzemiosła, pracy socjalnej, pracy w sektorze zdrowia.
- W przypadku, gdy uczeń nie uzyskuje pełnych kwalifikacji, kończąc ten typ szkoły, ukończenie szkoły może zostać zaliczone do formalnego szkolenia w zawodzie, który wymaga takiego stażu. Absolwenci *Berufsfachschule* mogą również przystąpić do egzaminu walidacyjnego przed odpowiednim organem (jeśli dany land przyjął odpowiednie regulacje, które to umożliwiają) i potwierdzić swoje kwalifikacje oraz ich zgodność z kwalifikacjami nabywanymi w systemie dualnym. Warunkiem przyjęcia do *Berufsfachschule* jest certyfikat ukończenia edukacji obowiązkowej.

Technikum *Fachoberschule*¹¹⁶

- Nauka w *Fachoberschule* trwa dwa lata (obejmuje 11 i 12 rok edukacji, dla uczniów w wieku 16–18 lat).
- Szkoła kształci w kierunku ogólnym oraz wybranej specjalizacji (w zakresie wiedzy teoretycznej i praktycznej). Ukończenie *Fachoberschule* umożliwia dalsze kształcenie na poziomie wyższym w *Fachhochschule*.

115 *The Education System in the Federal Republic of Germany 2019/2020. A description of the responsibilities, structures and developments in education policy for the exchange of information in Europe*, <https://www.kmk.org/>

116 *Ibidem*.

- Dziedziny kształcenia to: biznes i administracja, kierunki techniczne, żywienie, rolnictwo, praca socjalna i zdrowie, projektowanie, bioinżynieria i ochrona środowiska. Kształcenie obejmuje naukę w szkole i szkolenie praktyczne.
- Umożliwia uzyskanie dyplomu *Fachhochschulreife* po ukończeniu 12. klasy oraz, jeśli utworzono 13. klasę, uzyskanie kwalifikacji wstępnych na studia wyższe (egzamin maturalny – *Allgemeine Hochschulreife*).
- Przedmioty kształcenia: język niemiecki i język obcy (po 240 godzin na język niemiecki i język obcy), matematyka (240 godzin lekcyjnych), nauki przyrodnicze (80 godzin lekcyjnych), ekonomia i wiedza o społeczeństwie (120 godzin lekcyjnych).
- Szkolenie praktyczne odbywa się w pierwszym roku nauki (11 rok edukacji) w miejscu pracy związanym z wybraną specjalizacją. Zaliczona wcześniej praktyka zawodowa może skutkować przeniesieniem ucznia bezpośrednio na drugi rok (12 rok edukacji).

Pogimanzjalna szkoła zawodowa *Berufliches Gymnasium*¹¹⁷

- Kształcenie trwa 2 lata w pełnym wymiarze godzin i kończy się egzaminem maturalnym.
- Przedmioty zawodowe są dodane do programów nauczania ogólnego obowiązującego w szkole ogólnokształcącej i wchodzi w skład egzaminu końcowego. Przedmioty zawodowe, takie jak np.: przedsiębiorczość, biznes, technika, technologia informacyjna, żywienie, agronomia, nauki społeczne i o zdrowiu, jeśli są realizowane w trybie intensywnym, mogą być zdawane na egzaminie maturalnym zamiast przedmiotów ogólnych.
- Niektóre *Berufliches Gymnasium* oferują uczniom możliwość uzyskania kwalifikacji umożliwiających podjęcie studiów wyższych, zgodnie z prawem obowiązującym na terenie danego landu. Ten typ kształcenia zawodowego oferują również inne instytucje, np. *Oberstufenzentren* (centrum wyższego kształcenia zawodowego). Trwa ono zazwyczaj od 3 do 4 lat. Szkolnictwo typu *Berufsoberschule* powstało w niektórych landach w celu umożliwienia uczniom, którzy kształcili się w systemie dualnym, dostępu do edukacji na poziomie wyższym. Kształcenie w *Berufsoberschule* trwa 2 lata w pełnym wymiarze godzin i kończy się egzaminem maturalnym.

117 W niektórych krajach związkowych *Fachgymnasium*.

Policealne kształcenie zawodowe

Zgodnie z Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Kształcenia (ISCED), szkolnictwo policealne obejmuje programy kształcenia, które następują po uzyskaniu kwalifikacji w zakresie kształcenia ogólnego lub kwalifikacji zawodowych na poziomie szkoły średniej II stopnia. W Niemczech definicja ta ma zastosowanie do rocznych programów w *Fachoberschulen* i dwuletnich kursów w *Berufsoberschulen/Technischen Oberschulen*, które prowadzą do uzyskania tytułu *Fachgebundene Hochschulreife* i, przy wystarczającej znajomości drugiego języka obcego, dyplomu *Allgemeine Hochschulreife* oraz *Kollegs* i *Abendgymnasien*, po których ukończeniu można uzyskać *Fachhochschulreife* (część akademicka) lub *Allgemeine Hochschulreife*. Szkolnictwo policealne obejmuje również połączenie kursów ogólnych i zawodowych oraz możliwość uzyskania uprawnień do studiowania i otrzymania świadectwa ukończenia szkoły zawodowej w *Berufsschule* w systemie dualnym lub w *Berufsfachschule*, która wydaje świadectwo ukończenia szkolenia zawodowego¹¹⁸.

Zmiany w systemie kształcenia zawodowego¹¹⁹

1 stycznia 2020 r. w Republice Federalnej Niemiec weszła w życie ustawa o modernizacji i wzmocnieniu ustawy o kształceniu zawodowym (*Berufsbildungsgesetz BBiG*). Ustawa ma na celu dostosowanie dualnego kształcenia i szkolenia zawodowego w Niemczech do przewidywanego kierunku rozwoju gospodarczego.

Regulacje zawarte w ustawie dotyczą następujących kwestii:

- wprowadzenie minimalnej płacy dla praktykantów. Uczniowie, którzy rozpoczęli szkolenie w 2020 r. otrzymali minimalne wynagrodzenie w wysokości 515 euro miesięcznie. Wynagrodzenie to wzrosło o 18% w drugim roku szkolenia i o 35% trzecim roku. W przypadku szkoleń rozpoczynających się w 2021 r. minimalne wynagrodzenie wyniosło 550 euro w pierwszym roku szkolenia, w przypadku szkoleń rozpoczynających się w 2022 r. było to 585 euro, a w przypadku szkoleń, które rozpoczęły się w 2023 r. minimalne wynagrodzenie wyniosło 620 euro.

118 <https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/pdf/Eurydice/Bildungswesen-engl-pdfs/secondary.pdf>

119 <https://www.cedefop.europa.eu/en/news-and-events>

Regulacje te nie mają zastosowania do stażystów w firmach objętych układami zbiorowymi pracy, w których wynagrodzenia są częścią umów z partnerami społecznymi.

- Umożliwienie wydłużenia czasu trwania szkolenia w niepełnym wymiarze godzin w porozumieniu z firmą szkoleniową dla uczniów znajdujących się w niekorzystnej sytuacji (osoby z trudnościami, osoby z niepełnosprawnościami lub osoby, które muszą pracować trakcie pobierania nauki).
- Ułatwienie procedury uznawania wcześniejszego kształcenia zawodowego, uniknięcie powielania nauki i pracy administracyjnej.
- Wprowadzono zmiany dotyczące egzaminów i uproszczenia mobilności międzynarodowej.

Aktualnie trwają także prace nad wprowadzeniem w życie w Niemczech zaleceń Rady Unii Europejskiej z dnia 24 listopada 2020 r. w sprawie kształcenia i szkolenia zawodowego na rzecz zrównoważonej konkurencyjności, sprawiedliwości społecznej i odporności¹²⁰ a także zaleceń zawartych w Deklaracji z Osnabrück 2020¹²¹ w sprawie kształcenia i szkolenia zawodowego jako czynnika odbudowy i sprawiedliwego przechodzenia na gospodarkę cyfrową i ekologiczną.

W wielu zawodach wiedzę można zdobyć jedynie poprzez praktykę, co wiąże się z ryzykiem i zużyciem materiałów wykorzystywanych podczas nauki. W związku z powyższym, w Niemczech wdrożono do realizacji projekty, które symulują praktykę szkoleniową za pomocą technologii cyfrowych, rzeczywistości wirtualnej oraz sztucznej inteligencji (AI)¹²²:

- Projekt InnoVET BM=x3: Microtec Academy „wirtualne laboratorium technologiczne” dla praktykantów w dziedzinie mikro i nanotechnologii. Wyposażenie laboratorium technologicznego jest drogie i trudno dostępne. W wirtualnym laboratorium przyszli mikrotechnolodzy mogą nauczyć się obsługi złożonych, zaawansowanych technologicznie systemów w wirtualnej rzeczywistości, porównywalnej z symulatorem lotu. Jest to skuteczne przygotowanie do praktycznego korzystania z prawdziwych laboratoriów zaawansowanych technologii.
- Projekt InnoVET KI B3: Głównym zadaniem projektu jest określenie, które treści nauczania dotyczące sztucznej inteligencji są istotne dla kształcenia i szkolenia zawodowego.

120 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020H1202\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020H1202(01))

121 https://www.cedefop.europa.eu/files/osnabrueeck_declaration_eu2020.pdf

122 <https://www.cedefop.europa.eu/en/news/germany-virtual-reality-ai-and-other-digital-technologies-vet>

- Projekt SilA: Sztuczna inteligencja wykorzystywana w szkoleniach związanych z prowadzeniem gospodarstwa. Projekt powstał w ramach programu cyfryzacji w Międzyzakładowych Centrach Kształcenia Zawodowego. W ramach projektu opracowywane i wdrażane są praktyczne doświadczenia oparte na sztucznej inteligencji w zakresie szkoleń rolniczych i obsługi zwierząt. Zespół projektowy opracowuje wspierane cyfrowo urządzenia demonstracyjne, które umożliwiają szkolenie w zakresie praktyki usuwania rogów i uboju bez bezpośredniego kontaktu ze zwierzętami.
- Projekt Erasmus + DIGI4VET: wykorzystanie rzeczywistości rozszerzonej (AR) w szkoleniach. W ramach projektu Erasmus+ DIGI4 VET opracowano scenariusze aplikacji wykorzystujące rzeczywistość rozszerzoną (AR) do szkoleń w sektorach chemicznym, malarskim i florystycznym.

Bibliografia

- D. Dziewulak, *Podstawy prawne i organizacja systemu szkolnictwa we Francji z uwzględnieniem wpływu ministra edukacji na działalność szkół publicznych i prywatnych*, Zeszyty Prawnicze BAS.
- R. Hermann, *Duale Berufsausbildung in Deutschland 2023*, Zentralstelle der Bundesregierung für internationale Berufsbildungskoooperation.
- J. Pułka, *W stronę fińskiej edukacji – inspiracje dla kształcenia studentów kierunków nauczycielskich*. Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.
- Z. Wiśniewski, (2021). System kształcenia zawodowego w Niemczech. *Rynek Pracy*, 176-177 (1-2), 32-47.
- Vocational education and training in Finland: short description*, Cedefop (2019), Luxembourg: Publications Office.
- Vocational education and training in France: short description*, Cedefop (2022), Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Vocational education and training in Europe: Luxembourg*, National Institute for the Development of Continuing Vocational Training (2019), Cedefop; ReferNet. Vocational education and training in Europe database.
- Vocational education and training in Germany: short description*, Cedefop (2020), Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Finland*, in *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris.
- The Education System in the Federal Republic of Germany 2019/2020. A description of the responsibilities, structures and developments in education policy for the exchange of information in Europe*, Secretariat of the Standing Conference of the Ministers of Education and Cultural Affairs of the Länder in the Federal Republic of Germany.
- Datenreport zum Berufsbildungsbericht 2023*. Informationen und Analysen zur Entwicklung der beruflichen Bildung. Bonn 2023.
- <https://www.eu-gleichbehandlungsstelle.de>
- <https://www.cedefop.europa.eu/en>
- <https://www.kmk.org/>
- <https://www.govet.international/en/index.php>
- <https://men.public.lu/fr.html>
- <https://uis.unesco.org/>
- <https://ec.europa.eu/eurostat>
- <https://adem.public.lu/fr.html>
- <https://gpseducation.oecd.org/>
- <https://www.bibb.de/en/index.php>
- https://www.bmbf.de/bmbf/de/home/home_node.html
- <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/>
- <https://www.oecd-ilibrary.org/>
- <https://legilux.public.lu/>
- <https://menej.gouvernement.lu/fr.html>
- https://commission.europa.eu/index_en
- <https://www.gouvernement.fr/>

<https://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/fr>
<https://www.campusfrance.org/fr>
<https://www.onisep.fr/>
<https://eduscol.education.fr/1906/le-brevet-des-metiers-d-art-bma>.
<https://www.education.gouv.fr/>
<https://www.legifrance.gouv.fr/>
<https://www.oph.fi/en>
<https://okm.fi/en/frontpage>

Spis treści

Wstęp	3
I. Kształcenie zawodowe w Finlandii	4
Statystyki dotyczące kształcenia zawodowego	6
Schemat kształcenia zawodowego	7
Zmiany w systemie kształcenia zawodowego	12
II. Kształcenie zawodowe we Francji	14
Statystyki dotyczące kształcenia zawodowego	16
Schemat kształcenia zawodowego	16
Zmiany w systemie szkolnictwa zawodowego	23
III. Kształcenie zawodowe w Luksemburgu	24
Statystyki dotyczące kształcenia zawodowego	26
Schemat kształcenia zawodowego	26
IV. Kształcenie zawodowe w Niemczech	32
Statystyki dotyczące kształcenia zawodowego	34
Schemat kształcenia zawodowego	35
Zmiany w systemie kształcenia zawodowego	45
Bibliografia	48